

ИЗВЕШТАЈ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Македонска национална коалиција на
невладини организации за правата на детето

Скопје, 2013

ISBN 978-608-4603-04-7

Наслов: Извештај за остварување на правата на децата во Република Македонија подготвен од Националната коалиција на невладини организации за правата на детето

Издавач: Прва детска амбасада во светот Меѓаши – Република Македонија

Извршен директор и основач: м-р Драги Змијанац

Автор: Македонска национална коалиција на невладини организации за правата на детето

Уредник: Катерина Конеска

Ментор: Гордана Пирковска Змијанац

Лектор: Лидија Вангелова

Графичка подготовка и печатење: „Алма“

Тираж: 250

Адреса на издавачот:

Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“ - Република Македонија
ул. „Коста Новаковиќ“ бр. 22 а, 1000 Скопје, Република Македонија
тел./факс +389 2 2465 316,

E-mail: info@childrensembassy.org.mk

www.childrensembassy.org.mk

Оваа публикација е изготвена со финансиска поддршка од Детскиот фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ). Ставовите изразени во оваа публикација се на авторите и нужно не ги рефлектираат погледите и политиките на УНИЦЕФ.

“Оваа публикација беше овозможен во рамките на програмата CIVICA Mobilitas - имплементирана од ЦИРа и финансиски поддржана од SDC. Овде наведените мислења се мислењата на авторот/ите и нужно не ги рефлектираат мислењата на ЦИРа и SDC”.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР.....	7
ВОВЕД.....	9
Општ пристап и вредности на Коалицијата на невладини организации за правата на детето	10
Активности на Коалицијата во рамките на проектот „Градење на капацитетот на невладиниот сектор во мониторирање на правата на детето“	12
Методолошка поставеност	13
Коалиција за мониторинг на правата на детето	16
Проблеми кои се појавија во текот на истражувањето	18
Начин на спроведување мониторинг на состојбата на правата на децата	19
1. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА НА УЧЕСТВО	22
1.1. Методологија	23
1.2. Резултати	24
1.3. Согледување	26
Препораки	27
2. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ОБРАЗОВНИ ПОТРЕБИ	27
2.1. Методологија	29
2.2. Резултати	30
2.2.1. Тешкотии со кои се соочуваат училиштата во секојдневната работа со ученици со ПОП	34
2.2.2. Мерки и активности кои ги презеле училишта за надминување на одредени тешкотии на кои наидуваат учениците со посебни образовни потреби	34
2.2.3. Видови на иницијативи кои ги преземаат општините за подобрување на инклузивниот процес на учениците со посебни образовни потреби	36
Препораки	37
3. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТА НА ДЕЦАТА НА ЗДРАВЈЕ	38
3.1. Имунизација	38
3.1.1 Методологија	38

3.1.2. резултати	39
Препораки:	40
3.2. Здравје на адолесценти	40
3.2.1. Методологија	40
3.2.2. Резултати	41
Препораки:	42
4. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦА КОИШТО УПОТРЕБУВААТ ДРОГА	42
4.1. Методологија	43
4.2. Резултати	43
4.3. Согледување	46
Препораки:	48
5. ДЕЦА РОМИ И РАН ДЕТСКИ РАЗВОЈ	48
5.1. Методологија	49
5.2. Резултати	50
6. ДЕЦА ЖРТВИ НА ПРОДАЖБА, ТРГОВИЈА И КИДНАПИРАЊЕ	54
6.1. Методологија:	55
6.2. Резултати	56
6.2.1. Процент на идентификувани деца жртви на трговија со луѓе во вкупниот број евидентирани жртви на трговија (во Отворена Porta/Ла Страда)	56
6.2.2. Деца со висок ризик да станат жртви на трговијата со луѓе во вкупниот број евидентирани потенцијални жртви на трговија (во Отворена Porta / Ла Страда)	59
6.2.3. Број на деца жртви и високо ризични опфатени со програмата за социјална асистенција во вкупниот број евидентирани високо ризични групи за потенцијални жртви на трговија (во Отворена Porta/Ла Страда)	59
Препораки	62
7. МАЛОЛЕТНИЧКА ПРАВДА	63
7.1. Методологија	64
7.2. Резултати	64

7.2.1. Малолетници кои извршиле ИТ кривични дела од вкупниот број кривични дела извршени од малолетници	64
Препораки	66
7.2.2. Малолетници обвинети за организиран криминал и корупција	67
7.2.3. Малолетници жртви на организиран криминал и корупција	69
Препораки	72
7.3. Остварување на правото на образование на малолетниците во воспитно-поправните институции	73
7.3.1. Методологија	73
7.3.2. Резултати	73
7.3.3. Согледување	74
Препораки	75
8. ДОЕЊЕ	76
8.1. Методологија	76
8.2. Резултати	77
Препораки	79
9. ПРИЛОЗИ	80
Прилог 1	80
ПРИЛОГ 2	85
ИНФОРМАЦИИ ЗА ОРГАНИЗАЦИИТЕ - ЧЛЕНКИ НА НАЦИОНАЛНАТА КОАЛИЦИЈА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО	90

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ВПД - Воспитно поправен дом

ИТ - Информатичка технологија

КД - Кривично дело

КЗ - Кривичен законик

КПД - Конвенција за правата на детето

МВР - Министерство за внатрешни работи

МОН - Министерство за образование и наука

МТСП - Министерство за труд и социјална политика

НВО - Невладина организација

ОН - Обединети нации

ОУ - Основни училишта

ПОП - Посебни образовни потреби

РЗМ - Ромски здравствен медијатор

РМ - Република Македонија

СВР - Секретаријат за внатрешни работи

ЦРДР - Центри за ран детски развој

ЦСР - Центар за социјална работа

ПРЕДГОВОР

Пред вас се наоѓа Извештајот за остварување на правата на децата во Република Македонија, којшто дава слика за состојбата со остварувањето на правото на образование на децата со посебни образовни потреби, како и вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст. Исто така, во овој извештај се разгледуваат и состојбите во областа на доењето, малолетничката правда, почитувањето на правата на децата во областа на детското учество, децата кои употребуваат дрога и децата жртви на продажба, трговија и киднапирање.

При следењето на состојбата со правата на децата во погоре наведените области, како основа беше земена Конвенцијата за правата на детето (КПД), двата Факултативни протокола кон КПД и Препораките од Комитетот на Обединетите нации за правата на детето кои беа испратени до Република Македонија во 2010 година.

Овој извештај го опфаќа следењето на состојбата со правата на децата во периодот на 2012 година. Извештајот е подготвен од неформалната Коалиција на невладини организации за правата на детето, којашто е основана и координирана од страна на Првата детска амбасада во светот Меѓаши, а во неа, заедно со Детската амбасада Меѓаши, членуваат 14 организации и една коалиција на граѓански организации.

Најважните наоди во однос на спроведувањето и почитувањето на правата на децата во наведените области се наведени во извештајот во форма на позначајни резултати до кои сме дошле преку сознанија, генерални согледувања и заклучоци. Извештајот се заокружува со препораки, коишто ги даваме како Коалиција со цел подобро остварување на правата на децата преку целосна имплементација на водечкиот меѓународен документ кој ги дефинира правата на децата, Конвенцијата за правата на детето.

Како Коалиција би сакале да искажеме благодарност до сите што се вклучија во собирањето на податоците како даватели на податоци или како учесници во обезбедувањето податоци. Нивното учество и споделување на информациите беше повеќе од

добредојдено затоа што покрај тоа што помогна за подготовката на овој извештај, воедно помага и за креирање подобар свет за децата.

Подготовката на овој извештај е поддржана од страна на Канцеларијата на УНИЦЕФ во Македонија преку проектот „Градење на капацитетите на невладиниот сектор во мониторирањето на детските права“.

ВОВЕД

Овој Извештај за остварување на правата на децата во Република Македонија претставува резултат на процес кој е реализиран со цел испитување и анализирање на степенот на остварување на правата во секојдневниот живот. Процесот на подготовката на извештајот се одвиваше во периодот од февруари до јуни 2013 година, а во согласност со методологијата што ја разви Коалицијата на невладини организации за заштита на правата на децата, во соработка со Канцеларијата на УНИЦЕФ во Скопје.

При подготовката на извештајот беа преземени повеќе активности:

- анализа на релевантната документација и статистика
- организирање и спроведување интервјуа
- организација и спроведување фокус групи со деца и со млади
- сублимирање и анализирање на податоците што ги собираат организациите како дел од нивната секојдневна работа
- спроведување конкретно истражување и анализа на резултатите добиени од истражувањето
- идентификување примери на добра пракса

Структурата на извештајот е составена од воведен дел во кој се прикажуваат главните наоди од спроведеното истражување, опишана е методологијата што е користена при собирањето на податоците, како и при подготовката на извештајот, како и најважните предизвици, сознанија и препораки што произлегоа од спроведеното мониторирање.

Извештајот понатаму опфаќа 8 поглавја:

Првото поглавје се однесува на правото на децата на детско учество, каде што поголем осврт е даден на учеството на младите во

средношколското организирање и донесување на одлуките на ниво на училиште.

Второто поглавје се однесува на образованието на децата со посебни образовни потреби, односно нивната вклученост во редовното основно образование во Република Македонија.

Во *третото поглавје* се дава преглед на остварувањето на правата на децата на здравје, поточно, во еден дел фокусот е ставен на имунизација на децата и во друг дел на информираноста на децата за превенцијата од ХИВ/СИДА.

Следното, *четврто поглавје* се однесува на мерките за заштита на децата коишто употребуваат дрога.

Петтото поглавје ја обработува темата на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст.

Положбата на децата жртви на продажба, трговија и киднапирање е претставена во *шестото поглавје*, а последните две поглавја, *седмото и осмото*, обработуваат теми од областа на малолетничката правда и доењето.

Најважните наоди добиени во текот на процесот се претставени во главни заклучоци и препораки кои Коалицијата на невладини организации за правата на детето се надева и очекува дека ќе бидат појдовна основа за креирање политики и стратегии на Република Македонија во насока на подобрување на почитување на правата на децата, унапредување на добробитот на децата и креирање општество во кое децата ќе имаат целосно учество во општествените текови кои се од нивни интерес.

Општ пристап и вредности на Коалицијата на невладини организации за правата на детето

Македонската национална коалиција на невладини организации за заштита на правата на детето (неформална коалиција)

е формирана на 13 ноември 1997 година со седиште – секретаријат во Првата детска амбасада во светот Меѓаши. Коалицијата е оформена со цел подобра заштита на децата и на нивните права, како и за да одговори најдобро на барањата на Комитетот за правата на детето при Обединетите нации (ОН).

Главната цел на оваа иницијатива е да придонесе за подобрување на состојбата на децата и подобро спроведување на КПД преку систематско следење и известување за состојбата на децата, вклучувајќи го и следењето и напредокот во спроведувањето заклучни согледувања на Комитетот за правата на детето при ОН од страна на надлежни органи. Оваа цел би се постигнала преку исполнувањето на следниве цели и задачи:

- Следење на имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето (КПД) во Република Македонија
- Изготвување годишни извештаи за состојбата со правата на детето. Извештаите што ги подготвува Македонската национална коалиција за правата на детето се со цел да го информираат Комитетот за правата на детето во Женева и релевантните министерства за нивните клучни согледувања за состојбата со правата на децата во Република Македонија. Воедно, Македонска национална коалиција на граѓански организации за заштита на правата на детето, ќе побара од Националната комисија за правата на децата при Владата на Република Македонија и од надлежните министерства да не информираат за мерките што ги преземаат и за согледувањата што ги имаат во процесот на имплементација на КПД во Република Македонија.
- Податоците со кои располагаат членовите на Коалицијата и извештаите што се подготвуваат би се користеле за планирање на програмите за развој, за застапување и за решавање на постоечките проблеми со цел да се заштитат правата на децата

- Застапување, лобирање за детските права како и реагирање, секогаш кога ќе се увиди дека одредено детско право е повредено, оспорено или загрозено.

Крајниот резултат треба да е подобрување на состојбата со правата на децата и поуспешно спроведување на КПД, на препораките на Комитетот, како и следење на Националната комисија за правата на децата при Владата на Република Македонија, министерствата и надлежните државни органи во спроведувањето на препораките на Комитетот за правата на детето при ООН.

Активности на Коалицијата во рамките на проектот „Градење на капацитетот на невладиниот сектор во мониторирање на правата на детето“

Првата детска амбасада во светот Меѓаши, како координатор на Македонската национална коалиција на граѓански организации за заштита на правата на детето, во јануари 2011 почнува со спроведување на проектот „Градење на капацитетот на невладиниот сектор во мониторирање на правата на детето“ кој е предвидено да трае три години, во периодот од јануари 2011 година до 2013 година. Овој проект има задача да ги зајакне капацитетите на различните релевантни чинители; да ги надгради знаењата и вештините на граѓанските организации со цел да ги користат и да ги обработуваат на соодветен начин индикаторите поврзани со планирање, буџетирање и управување на активностите во мониторирањето на детските права на национално и на локално ниво.

Овој извештај претставува дел од очекуваните резултати од споменатиот проект, кој, меѓу другото, има за цел и да ја поддржи Коалицијата на невладини организации, во насока на размена на информации за прашања од заеднички интерес, поврзани со децата и нивните права. Размената на искуства и знаења меѓу НВОи, помага да се создаде посилен глас за застапување, јакнење на нивните капацитети, мобилизација на ресурсите, а ќе биде поодржлив за продолжување на процесот во иднина.

Детската амбасада Меѓаши ја препознава и улогата на децата во мониторирањето на детските права, со акцент на проблемот за вклученост на децата во процесот на донесување одлуки на сите нивоа во општеството.

Методолошка поставеност

Овој извештај е подготвен во согласност со методологијата што е развиена на заедничката работилница на организациите членки на неформалната Коалиција на невладини организации за правата на децата која беше организирана во соработка со Канцеларијата на УНИЦЕФ во Република Македонија.

Извештајот ги претставува резултатите од истражувањето чијашто цел беше да се испита и да се анализира колку дел од одредбите од Конвенцијата за правата на детето се спроведуваат во Република Македонија.

За потребите на овој извештај се анализирани следниве области:

- детското учество како еден од генералните принципи врз кои се темели Конвенцијата за правата на децата
- правата на децата со посебни образовни потреби во образовниот систем
- правата на децата коишто употребуваат дрога
- вклученоста на децата Роми во предучилишно образование
- децата жртви на трговија
- малолетничката правда
- новороденчиња/доење

Процесот на подготовка на извештајот се одвиваше во повеќе фази. Првата фаза беше посветена на подготвителни активности, дефинирање на тимот и координаторите коишто ќе работат во

процесот на подготовка на извештајот, идентификување на целните групи и вклучување на релевантните фактори во процесот на мониторирање. Втората фаза опфаќаше анализа на членовите од КПД и на препораките од оваа Конвенција што ги испрати Комитетот за правата на детето во јуни 2010 година до Владата на Република Македонија. Во рамките на оваа фаза беа издвоени и делови од членовите на КПД и препораките според кои оваа Коалиција ќе собира податоци за состојбата во пракса. Беа одредени индикатори според кои подоцна дел од организациите членки на Коалицијата спроведоа истражување согласно со идентификуваните индикатори за конкретна дефинирана област од детските права.

Беше спроведено наменско истражување кое се однесуваше на вклученоста на децата Роми во предучилишното образование; вклученоста и третманот на децата со посебни образовни потреби во редовното основно образование; учеството на средношколците во донесување одлуки на ниво на средните училишта и средношколското организирање.

Друг дел на организациите, коишто водат одредени податоци за одредена област од детските права, како дел од нивната секојдневна работа, истите ги адаптираа на поставените индикатори, ги сублимираа и анализираа и ги споделија за потребите на овој извештај. Па така, беа анализирани и податоци од областа на правата на децата корисници на дрога; децата жртви на продажба, трговија и киднапирање; беа анализирани и податоци од областа на малолетничката правда: имунизацијата на децата, информираноста на младите за начинот на пренесување на ХИВ вирусот и начините за заштита и сл.

Следната, третата, фаза опфаќаше прецизирање на индикаторите и дефинирање на начините за добивање на потребните податоци. За истражувањето, коешто беше направено наменски за овој извештај, беа подготвени прашалници: Прашалник за процесот на образование на учениците со посебни образовни потреби и Прашалник за вклученоста на децата Роми од 3 до 5 години во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна

возраст.¹ Потоа беа определени општините во кои организациите ќе ги собираат податоците за овие области, односно училишта и градинки кои ќе бидат предмет на ова истражување, а територијално се наоѓаат во определените општини.

Четвртата фаза опфаќаше спроведување на истражувањето од страна на организациите што учествуваа во спроведувањето на истражувањето што се однесуваше на вклученоста во образованието на децата со посебни образовни потреби и истражувањето од областа на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст. Организациите што располагаат со податоци добиени од своето практичното искуство ги анализираа податоците и ги споредуваа со претходни години.

По спроведеното истражување, односно анализирање на податоците, Коалицијата на невладини организации за правата на детето го подготви овој извештај во кој се наведени главните наоди, заклучоците што произлегоа и препораките како насока за натамошно постапување во областа на правата на децата.

Овој извештај, покрај тоа што има карактер на мониторинг извештај, има за цел да го зајакне системот за собирање податоци воопшто во Република Македонија и да обезбеди податоци како основа за проценка на напредокот кој е постигнат во реализацијата на правата на детето. Тоа пак во иднина ќе помогне околу креирањето политики за имплементација на Конвенцијата.

Воедно, по публикувањето на овој извештај, ќе организираме повеќе настани за да ги промовираме клучните наоди и заклучоци, а со тоа ќе влијаеме и врз зголемувањето на информираноста за детските права, за степенот на нивното почитување, освен во стручната јавност и во пошироката јавност.

Иако Комитетот на Обединетите нации за правата на детето посочи дека „се забележува тековен развој околу системот на податоци за детска заштита, сепак, заклучува дека не постои системски пристап кон собирањето податоци за да се следи состојбата на децата

---

¹ Прашалниците се достапни како Прилози од овој Извештај

во Република Македонија, и не постои централизирана база на податоци генерално за деца, и особено за деца кои се наоѓаат во состојба на ранливост“.² Токму затоа при подготовката на овој извештај бевме насочени кон тоа да покриеме повеќе општини во Република Македонија. Беа селектирани урбани и рурални општини со цел да се добијат сознанија за тоа каква е состојбата по одредено прашање за детските права во урбаните општини, а каква во руралните општини. Дали постои разлика, каква е разликата и на што се должи истата? При подготвувањето на извештајот, податоците се сегрегирани, односно распределени по повеќе основи, колку што беше можно да се соберат податоци и да се анализираат. Дел од податоците се врз основа на пол, етничка припадност, место на живеење (рурална или урбана средина), со посебен акцент на децата кои се наоѓаат во ранлива состојба.

Коалиција за мониторинг на правата на детето

Неформалната Коалицијата на невладини организации за мониторирање на правата на децата е основана на иницијатива на Првата детска амбасада во светот Меѓаши во 1997 година. Коалицијата е составена од граѓански организации кои во дел од своето дејствување се занимаваат со правата на децата. Во овој момент, 15 организации се членки на оваа неформална Коалиција. Коалицијата е посветена на остварување на правата на децата и на сите принципи содржани првенствено во Конвенцијата за правата на детето и двата Факултативни протокола кон оваа Конвенција. Сите организации членки на оваа Коалиција во својата работа се водат од најдобриот интерес на децата и ги почитуваат правата на децата загарантирани со КПД и со другите меѓународни и национални норми и стандарди.

---

²Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според член 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

Организациите што учествуваа во подготовката на овој извештај, поделени по одредени области и споделување на податоците на ниво на општини, се:

- Асоцијација за здравствена едукација и истражување „ХЕРА“ – Скопје, во областа на имунизација на децата и информираност на младите за Хив/Сида;
- Здружение на албанската жена во Македонија - Кичево, член на Женска граѓанска иницијатива „Антико“ – Кичево, во областа на образованието на децата со посебни образовни потреби и во областа на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст;
- Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје (коалиција на 17 НВОи), во областа на малолетничката правда;
- „Лајфстарт“ – Растеме и учиме заедно – Битола, во областа на доењето;
- Младински образовен форум – Скопје, во областа на детско учество;
- Здружение за акција против насилство и трговија со луѓе - Отворена порта Ла Страда Македонија- Скопје, во областа на трговијата со деца;
- „Отворете ги прозорците“ – Здружение на граѓани за поддршка и промоција на пристапна информатичка технологија за лица со хендикеп – Скопје, во областа на образованието на деца со посебни образовни потреби;
- Прва детска амбасада во светот Меѓаши – Република Македонија, во областа на образованието на деца со посебни образовни потреби и во областа на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст;
- Совет за превентива против малолетничка деликвенција – Кавадарци, во областа на образованието на децата со посебни

образовни потреби и во областа на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст;

- Сојуз на дефектолози на Република Македонија, во областа на образованието на деца со посебни образовни потреби;
- ХОПС - Опции за здрав живот – Скопје, во областа на правата на децата што употребуваат дрога;
- Хуманитарно здружение „Мајка“ – Куманово, во областа на правата на децата Роми, поточно нивната вклученост во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст;
- Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите во Македонија „Месечина“ – Гостивар, во областа на правата на децата Роми, поточно нивната вклученост во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст;
- Центар за граѓанска иницијатива – Прилеп, во областа на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст и во областа на остварување на правото на образование на децата сместени во воспитно-поправните институции;
- Центар за човекови права „АМОС“ - Битола, во областа на образованието на децата со посебни образовни потреби

Проблеми што се појавија во текот на истражувањето

Карактеристично ограничување на кое наидовме во текот на истражувањето е тоа што дел од испитуваните кои беа предмет на ова истражување (градинките и основните училишта) не одговорија на испратените прашалници. Ваквата ситуација е очекувана во сите истражувања што се спроведуваат од овој тип затоа што секогаш се предвидува одреден процент на испитаници што нема да се јават на поканата да се вклучат во истражување или што нема да достават

целосно пополнети прашалници, што подоцна го отежнува процесот на анализа на добиените податоци. Исто така, како причина за нецелосниот одзив на дел од контактираните училишта сметаме дека се должи на политичката ситуација во моментот кога се дистрибуирани прашалниците, односно, период кога се спроведуваа локалните избори, а основните училишта се под ингеренција на локалната самоуправа.

Друг проблем што го идентификувавме при анализата на добиените одговори по прашалниците беше тоа што некои од прашалниците не беа одговорени комплетно, иако беше нагласено дека се потребни целосни одговори за да може да се земе еден прашалник предвид при анализирањето. Па затоа, некои од прашалниците не беа предмет на анализа и истата беше направена врз основа на податоците кои можеа да дадат одредена слика. Некои прашалници не беа со целосно пополнети одговори, па затоа прашањата каде што немаше податоци, исто така, не беа земени предвид во анализата.

Начин на спроведување мониторинг на состојбата на правата на децата

Извештаите што ги имаше подготвено оваа Коалиција претходно беа сеопфатни и се однесуваа на сите членови од КПД. При подготовката на овој извештај, се идентификувани конкретни области од Конвенцијата за правата на детето кои беа предмет на следење и анализа. Па така, беа поставени неколку индикатори врз основа на кои подоцна беа собирани податоци од страна на организациите членки. Дел од организациите членки на оваа Коалиција ги искористија податоците што ги собираа во нивната секојдневна работа и ги споделија за потребите на овој извештај. Тоа се: ХОПС, ХЕРА и Отворена порта. Друг дел на организациите собираа податоци за потребите на овој извештај, согласно со однапред поставени индикатори. На заедничка работилница беа прецизирани индикаторите и беа подготвени прашалници според кои беше спроведено истражувањето. Беа утврдени и општини на чијашто територија ќе се спроведе истражувањето.

Предмет на мониторинг беа следниве индикатори:

Област: Детско учество

- Степен на информираност на средношколците за постоењето и функцијата на Средношколската унија;
- Процент на средношколци кои ѝ се обратиле на Средношколската унија;
- Број на училишта кои имаат претставници во Средношколската унија.

Област: Остварување на право на образование на децата со посебни образовни потреби

- Број/процент на ученици со посебни образовни потреби, вклучени во редовните основни училишта.
- Број на училишта кои во 2012 година презеле мерки и активности за надминување на одредени тешкотии на кои наидуваат учениците со посебни образовни потреби;
- Број и видови на иницијативи што ги преземаат општините за подобрување на инклузивниот процес на учениците со посебни образовни потреби во 2012 година;
- Возраст (години) на деца со попреченост во развојот кои се идентификувани за првпат како деца со пречки во развојот;

Област: Остварување на правата на децата на здравје

- Процент на деца кои побарале информации за ХИВ/СИДА (од вкупниот број лица кои побарале ваква информација) од соодветните здравствени организации и граѓанските организации кои примарно го третираат ова прашање;

Област: Правата на децата коишто употребуваат дрога

- Процент на децата коишто употребуваат дрога во вкупниот број регистрирани корисници

Област: Деца Роми и ран детски развој

- Процент на децата Ромчиња од 3 до 5 години коишто се вклучени во предучилишните институции/центри од вкупниот број деца вклучени во градинките

Област: Деца жртви на продажба, трговија и киднапирање

- Процент на идентификувани деца жртви на трговија со луѓе во вкупниот број евидентирани жртви на трговија
- Процент на идентификувани деца со висок ризик да станат жртви на трговија со луѓе во вкупниот број евидентирани потенцијални жртви на трговија
- Број на децата жртви и со висок ризик, опфатени со програмата за социјална асистенција во вкупниот број евидентирани високо ризични групи за потенцијални жртви на трговија

Област: Малолетничка правда

- Процент на малолетници кои извршиле ИТ кривични дела од вкупниот број кривични дела извршени од малолетници
- Број на малолетници обвинети за организиран криминал и корупција
- Број на малолетници жртви на организиран криминал и корупција
- Процент на млади/деца од ВПД - Тетово кои посетуваат соодветен степен на образование

Област: Доење

- Број на едукативни програми за мајки родилки за доењето

- Број на новоотворени центри за ран детски развој во наведените општини (капацитет на центрите, искористеност на центрите и сл.)
- Број на програми наменети за родителите за ран детски развој

1. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА НА УЧЕСТВО

Во овој извештај го разгледуваме почитувањето на еден од основните принципи врз кои се темели Конвенцијата за правата на детето, принципот на детско учество. Во делот на креирање услови за остварување на овој принцип, Комитетот во своите заклучни согледувања ѝ препорачува на Република Македонија „да врши промовирање и да овозможува во рамките на семејството, во училиштата, во заедницата и во општеството во целина, да се почитуваат ставовите на децата и нивното учество во сите прашања кои влијаат на нив.“³

Токму затоа во овој дел подетално се насочивме кон следење на состојбата на почитувањето на мислењето и учеството на децата во донесувањето одлуки во училиштата, односно се фокусиравме на состојбата на средношколското организирање и учеството на средношколците во процесите на одлучување во училиштата.

Индикаторите според кои се следеше состојбата во оваа област се однесуваа на: *Степен на информираност на средношколците за постоењето и функцијата на Средношколската унија; Процент на средношколци коишто ѝ се обратиле на Средношколската унија; Број на училишта кои имаат претставници во Средношколската унија.*

---

³ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според член 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

Истражување во оваа област спроведе *Младинскиот образовен форум (МОФ)* во општина *Велес* во 4 средни училишта и во општина *Штип* во 5 средни училишта.⁴

1.1. Методологија

МОФ го има спроведено истражувањето со два квалитативни метода за истражување, анализа на документи и фокус групи. Првиот дел од истражувањето имал за цел да утврди како е административно уредено средношколското организирање. Вториот дел од истражувањето е реализиран преку испраќање барања за слободен пристап до информациите од јавен карактер, преку кои добиле одговори директно од органите на училиштата МОФ за ситуацијата со средношколското организирање. До споменатиот број на училишта МОФ има испратено прашалници во кои прашањата се однесуваат на тоа дали училиштето има статут за својата работа, дали училиштето има правилник за уредување на ученичкото управување/организирање, а доколку не постои таков правилник, да објаснат на кој начин е организирано ученичкото управување во соодветното училиште. Потоа следуваат прашања што се однесуваат на правилник за избор на претседател на клас/претседател на генерација, а ако нема документ што го уредува ова прашање, да ја објаснат постапката за избор. Следни се прашањата што се однесуваат директно на Средношколската унија, односно дали соодветното училиште има свои претставници во Средношколска Унија/Унијата на средношколци или друг вид на средношколско организирање. За сите документи за кои училиштата имаат одговорено потврдно е побарано да достават копија од истите.

Целта на вториот дел од истражувањето е да се испита какво е искуството и мислењето на средношколците за средношколското организирање. За таа цел МОФ има спроведено 2 фокус групи во двата града.

---

⁴Повеќе информации за истражувањето се достапни на:
<http://www.mof.mk/mofmk/wp-content/uploads/2013/04/Srednoskolsko-organiziranje-i-ucestvo-.pdf>

1.2. Резултати

Моментална ситуација со претставувањето на средношколците во процесот на донесување одлуки во Македонија - пристап анализа

За да може да се дадат одредени одговори, потребно е претходно добро да се познава ситуацијата, препреките и можностите со кои се соочуваат средношколците. Согласно со ова, беше потребно да се разгледаат статутите на средните училишта како највисоки општи акти на институциите. Анализата на овие документи помогна да се согледа позицијата на средношколците во процесите на одлучување на ниво на нивното средно училиште, дали воопшто имаат претставници во телата кои одлучуваат и ако имаат, кои се нивните права.

Моментална состојба на органи кои управуваат со училиштето се:

- Училиштен одбор. Ова е орган на управување, чијшто состав брои 12 члена и тоа: 3 претставници на основачот, 3 претставници од родители односно старатели, 4 претставници од наставници, 1 претставник од Министерството за образование, 1 претставник од деловната заедница (без право на глас). Училишниот одбор како орган во училиштето се грижи за: донесување статут, предлог Годишна програма и извештај за работата, предлог годишен финансиски план, предлог завршна сметка, процес на јавни набавки, одлучува по приговори и жалби на наставници, ученици, родители и сл. *Разгледувајќи ја ваквата поставеност на овој орган за управување со средното училиште, препорачливо и потребно е вклучување на учениците. Најсоодветно е да се вклучат претставниците на учениците од секоја генерација, така што донесувањето одлуки од овој степен не би се вршело без вклучување на средношколците.*

- Директор. Директорот е раководен орган на средното училиште и е одговорен за законитоста во работата и за материјалното и финансиско работење на училиштето. Го избира и го разрешува Градоначалникот за мандат од 4 години. *Директорот е лице, кое во очите на средношколците ја има највисоката функција и ги донесува главните одлуки.*

- Наставнички совет - Составен од сите наставници и стручни соработници на училиштето. Наставничкиот совет е одговорен за: разгледување и утврдување на успехот на учениците, давање мислење по предлог Годишната програма и следење на нејзиното извршување, изрекување педагошки мерки на учениците, пофалување и наградување ученици, одобрување ученички екскурзии и стручни посети и слично. Како останати стручни органи во училиштето се појавуваат и: Совет на годината, Совет на паралелката, Раководител на паралелката, Стручни активни на наставници по одредени стручни области.

- Совет на родители - Советот на родители си има своја улога во управувањето на училиштето. *На некој начин, вака ставовите на средношколците се претставени индиректно преку нивните родители. Сепак, ставот на кој било средношколец не може да го замени неговиот родител бидејќи не е директен корисник и лице над кое се спроведуваат донесените одлуки. Меѓутоа, заради нивната надлежност, потребно е и присуство на претседателите на генерациите на нивните седници, иако без право на глас. Ова е потребно за да бидат искажани правата на средношколците во сите тела и истите да може да се земат предвид.*

Моментална состојба во средношколското организирање

Согласно со одговорите добиени од средните училишта и анализата направена од МОФ, организирањето на средношколците не е унифицирано, ниту пак блиску до таква структура. Се среќаваат најразлични форми на организирање и тоа зависно од тоа дали училиштето е гимназија, или пак, е дел од средните стручни училишта, што е логично. Меѓутоа, ова е случај само со дел од училиштата бидејќи наидовме и на ситуации каде што не постои каква било организација на средношколците.

Како што е нагласено погоре, во зависност од видот на образованието што го нуди училиштето, може да се сретнеме со различни форми на организирање, како и исти форми, но со различни називи. Младински активизам, училишна заедница, младинска

организација, училиштен парламент се само дел од називите на формите на училишното организирање на средношколците.

Она што е најпоразително во моменталната ситуација, според извештајот на МОФ заснован на одговорите на училиштата, е дека учеството на средношколците во воспитно-образовната работа на училиштето и разгледувањето на значајните прашања важни за работата на училиштето, сепак, се сведува на советодавно, без нивно право на глас во процесите на одлучување, што ни прикажува ситуација каде што средношколците не се партнери во образованието и воедно им се ограничуваат можностите за изразување на нивното мислење и нивното влијание. Ова ни покажува дека, иако се среќаваат некакви форми на организирање на средношколците на ниво на училишта, сепак, можноста за застапување на своите права и за искажување на својот став е ограничена преку Советот на родителите, доколку сакаат средношколците да бидат слушнати во некое повисоко тело, кое има право да влијае и да одлучува за одредени работи поврзани со работењето на средното училиште.

1.3. Согледување

Во минатото постоеја два типа на организирање на средношколците на ниво на државата: Унија на средношколци и Средношколска Унија. Денеска, според МОФ, ја препознаваме само Унијата на средношколци и тоа само затоа што е регистрирана како таква. Истражувањето на МОФ покажа дека реалната ситуација е поинаква. Од сите испитани училишта, само едно одговори дека има претставници во Унијата на средношколци, што всушност, ни остава простор да се запрашаме дали вистински постои организација на средношколците на национално ниво, и ако постои, како функционира ако толку многу училишта немаат испратено претставници. Според одговорите на училиштата, последните активности на ова поле биле за протестите за државната матура на средношколците во 2008 година, кои се однесувале на екстерното оценување. МОФ известува дека овие одговори, само дополнително ја потврдуваат целосната слика, дека средношколците не се на никаков начин вклучени во процесот на донесување одлуки, при што нивното мислење е само советодавно

што е спротивно на нивната централна улога во образовниот процес на ниво на средно училиште.

Препораки

- Треба да се промовираат политики за демократско вклучување на средношколците во процесите на донесување одлуки во органите на средните училишта.
- Да се обезбедат ресурси за имплементација на инклузивен и демократски модел за средношколско организирање во секое од средните училишта, креиран од училиштата во зависност од потребите на учениците како и средношколско организирање на национално ниво.
- Да се донесат измени и дополнувања на Законот за средно образование и на Законот за стручно образование за вклучување на средношколците преку нивните форми на претставување со цел гарантирање на вклучување преку нивните тела на претставување во телата на одлучување на училишно ниво. Преку една ваква промена во правната регулатива се очекува да им се гарантира на средношколците активно учество во процесите на донесување одлуки, како и создавање активни студенти и граѓани.

2. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ОБРАЗОВНИ ПОТРЕБИ

Според последните Заклучни согледувања на Комитетот за правата на детето се „искажува загриженост околу продолжената неадекватност на образовните, социјалните и здравствените услуги за децата со пречки во развојот и нивните семејства во средината во која живеат. Комитетот особено забележува дека преостануваат многу

пречки за обезбедување подеднаков пристап до образование за децата со пречки во развојот“⁵.

Следејќи ги препораките на Комитетот, за истражувана област беше земено образованието на учениците со посебни образовни потреби (ПОП), поконкретно се интересиравме за можностите за вклучување на учениците со посебни образовни потреби во редовното основно образование, условите кои им се нудат, тешкотиите со кои се соочуваат и прифатеноста од средината.

Пред да почне процесот на истражување на остварувањето на правото на образование на децата со посебни образовни потреби, беа дефинирани следниве индикатори што беа следени: *Број/процент на ученици со посебни образовни потреби вклучени во редовните основни училишта; Број на училишта кои во 2012 година презеле мерки и активности за надминување одредени тешкотии на кои наидуваат учениците со посебни образовни потреби; Број и видови иницијативи што ги преземаат општините за подобрување на инклузивниот процес на учениците со посебни образовни потреби во 2012 година;*

Истражување во оваа област спроведоа неколку организации во повеќе општини:

- *„Отворете ги прозорците“ - Здружение на граѓани за поддршка и промоција на пристапна информатичка технологија за лица со хендикеп* спроведе истражување во општина Карпош (10 основни училишта) и во општина Ѓорче Петров (6 основни училишта) и на тој начин ги опфати сите основни училишта од овие општини;
- *Центар за човекови права „АМОС“ Битола* - во општина Битола во сите 11 основни училишта, во општина Могила во сите 3 основни училишта и во единственото основно училиште во општина Новаци.

---

⁵ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според член 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

- *Сојуз на дефектолози на Република Македонија* спроведе истражување во општина Куманово (9 основни училишта) и во општина Старо Нагоричане (3 основни училишта);
- *Антико* во општина Кичево (3 основни училишта), во општина Зајас (2 основни училишта) и во општина Осломеј (1 основно училишта)
- *Сојуз за превентива против малолетничка деликвенција - Кавадарци* во општина Кавадарци (1 основно училиште) и во општина Неготино (1 основно училиште)
- *Прва детска амбасада во светот Меѓаши* во општина Аеродром (3 основни училишта), Гази Баба (4 основни училишта), Зелениково (1 училиште), Илинден (1 училиште), Петровец (1 училиште), Јегуновце (1 училиште), Боговиње (1 училиште), Долно Оризари-Велес (1 основно училиште)

2.1. Методологија

За истражување на инклузивниот процес на образованието на децата со посебни образовни потреби, беше користен прашалник составен од прашања од отворен и од затворен тип. Прашалникот беше составен од 12 прашања преку кои се следеа трите наведени индикатори. Истиот беше наменет за стручните служби во училиштата кои водат евиденција и се директно вклучени во работата со учениците со посебни образовни потреби. Она што би сакале да го истакнеме е дека овие податоци не даваат комплетна слика за состојбата на ниво на цела општина затоа што во истражувањето, иако беа вклучени поголем број училишта (односно им беа доставени прашалници), само одреден број од нив на ниво на една општина се одзваа на истражувањето. Оние прашалници, кои не беа целосно пополнети во деловите кои беа од круцијално значење за истражувањето, не беа земени предвид во анализата. Некои прашалници не беа со целосно пополнети одговори, па затоа одговорите каде што немаше податоци, исто така, не беа земени предвид во анализата.

2.2. Резултати

Во продолжение се наведени наодите поделени по општини. Секоја организација, во согласност со соодветната општина, ги достави податоците и коментари по истите.

За следење на првиот индикатор *Број/процент на ученици со посебни образовни потреби вклучени во редовните основни училишта*, беа креирани неколку прашања, преку кои, освен податоци за бројот на ученици со ПОП, се добија и податоци за нивната структура според различни критериуми.

Општина	Бр. на училишта вклучени во анкетата	Вкупен бр. деца	Деца со ПОП во анкетираниите училишта	Процент на деца со ПОП
Карпош	10	5997	136	2,26
Ѓорче Петров	6	3117	57	1,83
Куманово	9	6724	230	3,42
Старо Нагоричане	3	359	31	8,64
Битола	11	7214	101	1,40
Могила	3	550	4	0,73
Новаци	1	203	15	7,39
Кавадарци	1	483	17	3,52
Неготино	1	835	25	2,99
Аеродром	3	2750	43	1,56
Гази Баба	4	2511	61	2,43
Зелениково	1	350	1	0,29

Илинден	1	420	4	0,95
Петровец	1	306	4	1,31
Јегуновце	1	228	9	3,95
Боговиње	1	485	нема податок	нема податок
Дебарца	1	269	6	2,23
Долно Оризари	1	238	1	0,42
Кичево	3	2656	16	0,60
Осломеј	1	115	2	1,74
Зајас	2	659	12	1,82
Вкупно	65	36469	775	

Табела 1 - Податоци од училиштата за вкупен број деца и вкупен број деца со ПОП вклучени во редовниот образовен процес

Општина	Бр. на училишта вклучени во анкетата	Деца со ПОП	машки со ПОП	женски со ПОП
Карпош	10	136	70%	30%
Ѓорче Петров	6	57	65%	35%
Куманово	9	230	нема податок	нема податок
Старо Нагоричане	3	31	нема податок	нема податок
Битола	11	101	61%	39%
Могила	3	4	50%	50%

Новаци	1	15	53%	47%
Кавадарци	1	17	76%	24%
Неготино	1	25	40%	60%
Аеродром	3	43	70%	30%
Гази Баба	4	61	нема податок	нема податок
Зелениково	1	1	100%	0
Илинден	1	4	75%	25%
Петровец	1	4	50%	50%
Јегуновце	1	9	44%	66%
Боговиње	1	нема податок	нема податок	нема податок
Дебарца	1	6	50%	50%
Долно Оризари	1	1	100%	0%
Кичево	3	16	нема податок	нема податок
Осломеј	1	2	100%	0%
Зајас	2	12	66%	34%
Вкупно	65	775		

Табела 2 - Податоци за сооднос на момчиња и девојчиња со ПОП вклучени во редовните анкетирани училишта

Извештај за остварување на правата на децата во Република Македонија

Општина	Бр. на училишта	Деца со ПОП	Ученици со телесна попреченост	Ученици со интелектуална попреченост	Ученици со оштетување на видот	Ученици со оштетување на слухот	Ученици со аутизам	Ученици со тешкотии во учењето	Ученици со комбинирана попреченост	Друго
Карпош	10	136	5	35	6	7	4	49	25	5
Ѓорче Петров	6	57	1	13	2	1	4	31	5	
Куманово	9	230	5	53	31	16	12	69	44	
Старо Нагоричане	3	31	0	9	0	0	0	13	9	
Битола	11	101	5	34	5	2	5	40	10	
Могила	3	4	0	0	0	0	0	4	0	
Новаци	1	15	1	4	0	0	0	8	2	
Кавадарци	1	17	4	6	0	1	0	5	1	
Неготино	1	25	0	2	1	0	1	19	2	
Аеродром	3	43	1	7	0	4	4	16	11	
Гази Баба	4	61	1	10	4	0	1	45	0	
Зелениково	1	1	0	1	0	0	0	0	0	
Илинден	1	4	0	3	1	0	0	0	0	
Петровец	1	4	0	0	0	0	0	4	0	
Јегуновце	1	9	0	0	0	0	1	6	2	
Боговиње	1	нема под	нема под	нема под	нема под	нема под	нема под	нема под	нема под	
Дебарца	1	6	0	6	0	0	0	0	0	
Долно Оризари	1	1	0	1	0	0	0	0	0	
Кичево	3	16	1	1	0	0	2	8	4	
Осломеј	1	2	0	2	0	0	0	0	0	
Зајас	2	12	0	7	0	0	0	5	0	
Вкупно	65	775	24	194	50	31	34	322	115	5

Табела 3 - Категории на развојни попречености на децата согласно со добиените податоци од училиштата кои беа вклучени во истражувањето

2.2.1. Тешкотии со кои се соочуваат училиштата во секојдневната работа со ученици со ПОП

За да утврдиме колку училишта и какви иницијативи преземаат за да ги олеснат и да ги надминат тешкотиите на кои наидуваат учениците со ПОП, најпрвин беа истражени тешкотиите со кои најчесто се соочуваат училиштата во секојдневната работа со ученици со ПОП. Во овој дел училиштата имаат можност да одберат повеќе опции од однапред дадени ситуации.

Најголема тешкотија, која беше наведена од страна на анкетираниите училишта (43 училишта ја навеле оваа тешкотија) во наведените општини, е следењето и вреднувањето на постигнувањата на учениците со ПОП, односно оценувањето. Тоа тесно се поврзува со тешкотиите во реализацијата на наставните цели и приспособувањето на наставното градиво кон потребите на ученикот (30 училишта ја навеле оваа тешкотија), што е следна тешкотија којашто ја имаат наведено училиштата. Потоа следува изработката на индивидуални образовни планови во согласност со можностите и потребите на учениците со посебни образовни потреби. Следуваат тешкотиите поврзани со вклучување на учениците со ПОП во активности со останатите ученици и воспоставување комуникација и интеракција со учениците со ПОП.

2.2.2. Мерки и активности што ги презеле училиштата за надминување на одредени тешкотии на кои наидуваат учениците со посебни образовни потреби

За надминување на тешкотиите и олеснување на инклузивниот процес на образование, училиштата преземаат различни мерки. Па така, од вкупно анкетираниите 65 училишта, 21 училиште одговориле дека имаат пристапна рампа на влезот од училишната зграда. Подетално, по општини е прикажано подолу во табелата.

Општина	Бр. на основни училишта вклучени во анкетата	Број на ОУ со пристапна рампа
Карпош	10	5
Ѓорче Петров	6	2
Куманово	9	0
Старо Нагоричане	3	0
Битола	11	3
Могила	3	1
Новаци	1	0
Кавадарци	1	1
Неготино	1	0
Аеродром	3	2
Гази Баба	4	2
Зелениково	1	0
Илинден	1	1
Петровец	1	0
Јегуновце	1	0
Боговиње	1	нема податоци
Дебарца	1	1
Долно Оризари	1	1
Кичево	3	2
Осломеј	1	0
Зајас	2	0
Вкупно	65	21

Табела 4 - Податоци од училиштата за постоење пристапна рампа на влезот на училишната зграда

Само едно училиште во општина Карпош има наведено дека во училиштето има лифт. Од вкупно анкетираниите 65 училишта во 21 општина, 5 училишта одговориле дека внатрешниот простор, училниците, тоалетите и дидактичките средства се адаптирани според потребите на учениците со ПОП. 39 училишта одговориле дека наставниците изработуваат индивидуални образовни планови за учениците со ПОП. 33 училишта одговориле дека имаат изградено односи на соработка со релевантни институции и добиваат поддршка во работа со учениците со ПОП и исто толку училишта одговориле дека кај нив функционира тим за инклузија, кој го следи и го поддржува процесот на инклузивно образование. Забележително е тоа што во урбаните и во поголемите општини се преземаат поголеми активности во насока на олеснување на пристапот и вклучувањето на учениците со ПОП во самите училишта.

2.2.3. Видови иницијативи што ги преземаат општините за подобрување на инклузивниот процес на учениците со посебни образовни потреби

Поддршката од општината е особено значајна за училиштата, посебно поради фактот што тие се под нејзина ингеренција. Преку истражувањето, од анкетираниите училишта добивме податоци кои говорат дека дел од општините преземаат иницијативи за подобрување на инклузијата на образованието преку различни активности, на пример ги реновираат училишта во кои се почитуваат стандардите за пристапност; ангажираат општински дефектолог на извесен временски период или вработуваат дефектолози како поддршка на наставниците во работата со ученици со ПОП. По едно училиште од општините Куманово, Битола, Кавадарци, Гази Баба и Кичево имаат наведено дека имаат вработено дефектолог, иако дел од нив се изјасниле дека тоа не е доволно, туку е потребно вработување поголем број дефектолози. Училиштата во општините Карпош, Ѓорче Петров, Битола, Гази Баба и Аеродром имаат наведено дека добиваат поддршка од мобилен (општински) дефектолог. Исто така, дел од училиштата имаат наведено дека добиваат поддршка во процесот на апликација за проекти од интерес на инклузијата, ги поддржуваат во процесот на организирање обуки, тркалезни маси и настани за

промовирање на инклузијата. Но она што е карактеристично во однос на овој индикатор е тоа што, според одговорите на училиштата, дел од општините кои беа предмет на истражувањето, скоро и не обезбедуваат никаква помош за училиштата за подобрување на процесот на инклузија на ученици со ПОП и немаат преземено иницијативи за подобрување на процесот на инклузија на учениците со посебни образовни потреби во 2012 година. Ова е особено изразено во руралните и помалите општини. Ова може да се должи на недоволната информираност и сензибилизираност, недоволниот број на кадар и недоволните финансиски ресурси.

Препораки

Добиените податоци од ова истражување ја посочуваат потребата од спроведување на следниве мерки и препораки:

- Да се воспостави систем за евидентирање и следење на бројот на учениците со ПОП во редовните училишта за да се обезбеди унифицираност на процедурите во сите училишта;
- При изградбата на нови и при реконструкцијата на старите училишта да се применат стандардите за пристапност за да се овозможат услови за пристап и самостојно функционирање на учениците со ПОП во училишниот простор.
- Да се комплетираат стручните училишни тимови со профили, во прв ред дефектолози, кои се подготвени да ги препознаат и да им излезат во пресрет на потребите, способностите и интересите на учениците со ПОП. Исто така, ваквото комплетирање е потребно за да се обезбеди поддршка на наставникот при спроведување на процесот на инклузија.
- Да се зајакнат и да се надградат знаењата, вештините и способностите на наставниците за работа со ученици со ПОП, преку организирање обуки и семинари. Особено треба да се зајакнат капацитетите на наставниците за

изработка на индивидуален образовен план и негово следење, односно ревидирање (оценување).

- Да се интензивира соработката меѓу училиштата и локалната самоуправа.

3. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА НА ЗДРАВЈЕ

Комитетот за правата на детето во една од своите препораки забележува дека треба да се продолжи со подигнување на здравствените стандарди за децата преку „зголемување на квалитетот и достапноста на здравствените услуги за да се елиминираат диспаратите меѓу урбаните и руралните области; и преку обезбедување на потребната медицинска помош и здравствена заштита на сите деца со акцент на развојот на примарната здравствена заштита, особено преку проширување на опфатеноста на децата кои се дел од најранливите сегменти од популацијата“⁶. Следејќи ги овие препораки, ХЕРА како членка на Коалицијата на невладини организации за правата на детето, направи анализа на податоците што ги има од нивната секојдневна работа, а се однесуваат на бројот на децата и нивната структура кои се имунизирани во нивните младински центри, како и на бројот на децата кои се обратиле за услугата училиштен лекар во наведените центри.

3.1. Имунизација

3.1.1 Методологија

Овие податоци се собрани од двата Младински Центри „Сакам да знам“ на невладината организација ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување. Едниот центар е лоциран во

---

⁶ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според членот 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

Центар, другиот во Шуто Оризари. Дел од услугите што се нудат во овие центри се однесуваат на имунизација и преглед од училиштен лекар. За секој клиент кој доаѓа во овие центри се води уредна евиденција. Секој давател на услуга во однос на услугата што ја дава пополнува листа за клиентот (клиентите во овие центри се водат под шифра, заради принципот на доверливост), со демографски податоци и податоци во однос на дадената услуга. Понатаму информациите од овие листи за евиденција се внесуваат во базата на податоци, од која пак, понатаму може да се генерираат извештаи.

3.1.2. Резултати

Во однос на имунизацијата, во наведените центри на ХЕРА во 2011 година биле имунизирани 52 малолетни лица, од кои 29 машки и 23 женски. Сите лица кои биле имунизирани се од ромска националност и живеат во урбана средина.

Во 2012 година биле имунизирани 103 лица, од кои 34 машки и 69 женски. Во однос на етничката припадност, 100 лица се Роми, 2 лица се Албанци и 1 лице припаѓало на друга етничка заедница. Сите 103 лица се изјасниле дека живеат во урбана средина.

Поголемиот број имунизирани деца во 2012 година, споредено со 2011 се должи на воведување повеќе смени за лицата одговорни за процесот на имунизација, како и градење партнерства со останати здруженија на граѓани и институции. Податокот дека сите имунизирани малолетни лица во 2011 и во 2012 година во центрите на ХЕРА се од урбана средина, нè наведува на можен заклучок дека семејствата кои живеат во урбана средина се позапознати со оваа обврска и можност, додека децата чиишто семејства живеат во рурални средини не се запознати.

Што се однесува на другата услуга што ја нуди ХЕРА, преглед од училиштен лекар, во 2011 година, ја искористиле 52 деца. Сите биле припадници на ромската етничка заедница и доаѓаат од урбана средина. Во 2012 година за преглед кај училиштен лекар се пријавиле 39 деца, од кои 9 биле машки, а 30 женски. Од нив припадници на

ромската етничка група биле 38 лица, додека само 1 лице било припадник на друга етничка заедница.

Разликата во бројот на лицата што се обратиле во центрите „Сакам да знам“ за услугата училиштен лекар во 2012 година, споредено со 2011 година се должи на тоа што во 2012 се бележи зголемена потреба за услугата имунизација. Паралелно на тоа, во 2012 година на територијата на општина Шуто Оризари почнаа да функционираат т.н. ромски здравствени медијатори (РЗМ), кои на повеќе лица им овозможија да го остварат своето право на здравствено осигурување. Дел од овие лица беа корисници на услугата училиштен лекар, за која реално веќе немаа потреба.

Препораки

- Подобрување и интензивирање на соработката меѓу здруженијата на граѓани и тимовите за имунизација кои работат во здравствените домови.
- Ангажирање теренски работници, здравствени медијатори и лица од заедницата кои би ги посетувале и потсетувале семејствата/заедниците кои имаат деца за имунизација.
- Подобрување на координацијата меѓу центрите за јавно здравје и центрите за социјална работа, заради поголем опфат на децата коишто не се имунизирани или немаат извршено редовен систематски преглед од различни причини.

3.2. Здравје на адолесценти

Подолу наведените податоци се однесуваат на Здравјето на адолесцентите, поточно за деца и млади кои побарале информации за ХИВ/СИДА од двата Младински центри на ХЕРА.

3.2.1. Методологија

Овие податоци се собрани од двата Младински центри „Сакам да знам“ на невладината организација ХЕРА. Едниот центар е лоциран во Центар, другиот во Шуто Оризари. Овие податоци се добиени преку

давање на следните услуги: гинеколошки, дерматолошки, советување (социјален работник, педагог, психолог), едукации од стана на стручни лица (социјален работник, педагог, психолог) и врснички едукации.

За секој клиент кој доаѓа во овие центри се води уредна евиденција. Секој давател на услуга пополнува листа за клиентот во однос на услугата што ја дава (клиентите во овие центри се водат по шифра, заради принципот на доверливост), со демографски податоци и податоци во однос на дадената услуга. Во ситуацијата кога има едукација, независно дали се работи за врсничка или едукација со стручно лице, повторно се води евиденција за лицата кои биле дел од конкретната едукативна сесија (демографски податоци, теми опфатени на сесијата, користени техники, поделени материјали). Понатаму, информациите од овие листи за евиденција се внесуваат во база на податоци, од која пак понатаму може да се генерираат извештаи.

3.2.2. Резултати

Бројот на лицата кои побарале услуга / информација во однос на сексуалното и репродуктивно здравје и права, во чијшто домен влегува и темата ХИВ/СИДА, во 2011 година изнесува 749. Од овие личности, 411 биле женски, а останатите машки. Сите лица живееле во урбана средина. Според националната припадност, 170 лица потекнувале од ромската популација, 563 од македонската, 6 од албанската и 6 од другите етнички заедници во државата.

Во 2012 година во центрите „Сакам да знам“, за ваков тип на услуга/ информација се јавиле вкупно 1793 лица. Од нив, 1294 биле женски, а 499 биле машки. Според етничката припадност, 420 биле Македонци, 1360 биле Роми, 8 биле Албанци и 7 припадници на другите етнички заедници.

Евидентно е дека во 2012 година за ваков тип на услуга во младинските центри се обратиле 60% повеќе лица во споредба во 2011 година. Исто така, 75% од лицата биле припадници на ромската етничка заедница. Според ХЕРА, ова се должи на фактот дека во 2012 година беа направени многу партнерства со други здруженија на граѓани и институции кои, пред сè, работат на ромското прашање.

Препораки:

- Воведување сеопфатно сексуално образование во основните и средните училишта со цел сите млади да имаат пристап до информациите за сексуалното и репродуктивно здравје, вклучително и ХИВ/СИДА;
- Обезбедување обука и прирачни материјали за сеопфатно сексуално образование за наставниците и предавачите;
- Локалните самоуправи во своите годишни буџети да вклучат активности за информирање на младите за прашањата поврзани со сексуалното и репродуктивното здравје, вклучително и ХИВ/СИДА;
- Вклучување на здруженија како директни корисници на превентивните програми за ХИВ/СИДА на Министерството за здравство за спроведување здравствено промотивни активности за ХИВ/СИДА меѓу младите;

4. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА КОИШТО УПОТРЕБУВААТ ДРОГА

Во делот од Заклучните согледувања на Комитетот што се однесуваат на здравјето на адолесцентите, Комитетот наведува дека е „загрижен во врска со отсуството на превентивни мерки и служби за рехабилитација за децата коишто се корисници на дрога и алкохол“.⁷, и воедно препорачува да се развијат вакви превентивни мерки и служби за рехабилитација. Тоа беше поттик за Коалицијата за мониторинг на детските права да направи анализа на податоците за бројот на децата коишто употребуваат дрога, начините како доаѓаат до неа, првата возраст кога стапиле во контакт со дрога и сл. ХОПС -

---

⁷ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според член 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfyrmaedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

Опции за здрав живот, како членка на Коалицијата, направи детална анализа на податоците што ги има од нивната секојдневна работа.

4.1. Методологија

Од започнувањето со работа, ХОПС води евиденција за видот на услугите што им се дадени на лицата кои употребуваат дроги преку водење дневни листи, изработка на месечни, тримесечни и годишни извештаи. Децата коишто употребуваат дроги добиваат услуги во присуство на родител, а кога доаѓаат сами можат да добијат совет, храна, облека. Секој клиент добива шифра, комбинирана од бројки и букви, од која не се открива идентитетот. Податоците од дневните листи и извештаите се внесуваат во електронската база на податоци каде што се води евиденција за клиентот, датум, место и вид на добиена услуга. За потребите на овој извештај беа користени податоците од базата на податоци што ја има воспоставено ХОПС и ја ажурира од 1999 година. За поспецифични случаи, тимовите на ХОПС подготвуваат студија на случај, што е дел од евиденцијата на организацијата, што исто така, ќе биде искористено во извештајот за состојбата со децата коишто употребуваат дроги. Со оглед на тоа што ХОПС работи на територијата на Град Скопје, податоците во овој извештај се однесуваат на Скопје, со посебен фокус на општините каде што функционираат центрите за размена на опрема и тоа: општина Центар, општина Чаир и општина Шуто Оризари.

4.2. Резултати

Врз основа на податоците со коишто располага ХОПС, овој извештај даде информација за бројот на децата што употребуваа дроги со кои контактира ХОПС во однос на вкупниот број лица кои употребуваат дроги со кои ХОПС контактира и им дава услуги. Податоците што ги обезбеди ХОПС со овој извештај се однесуваат на вкупниот број деца коишто употребуваат дроги со кој располага ХОПС, што не соодветствува со реалниот број на децата корисници на дроги во Република Македонија и во Градот Скопје. Од 1999 година до 31.12.2012 година ХОПС има контактирано со вкупно 3410 лица кои

употребуваат дроги. Од нив 2291 се машки, а 256 женски, додека за 863 лица нема податок за пол ниту за возраст во времето кога се евидентирани во ХОПС. **Заклучно со 31.12.2012 година во базата на податоци се евидентирани вкупно 43 лица кои во времето на првиот контакт биле под 18 години.**

Возраст при прв контакт	Број на деца
17 години	19
16 години	6
15 години	5
14 години	5
13 години	4
12 години	1
11 години	3
ВКУПНО	43

Табела 5 - Број на деца и нивната возраст при првиот контакт

Од досега евидентираните деца, пет се женски. Според етничката припадност, 30 се од ромска, 9 од македонска, 3 од албанска и 1 од турска етничка припадност. Според степенот на образование, 4 лица завршиле средно образование, 4 почнале, но не го завршиле средното образование, 4 завршиле основно образование, 9 почнале, но не завршиле основно образование, а 22 деца воопшто не влегле во образовниот систем. ХОПС, исто така, контактира и им дава услуги на децата коишто употребуваат дроги или лепило преку нивните родители. Овие деца не се евидентирани во базата на податоци како посебни клиенти. Бројот на овие деца е четири, 3

женски и едно машко. **Вкупниот број деца што употребуваат дроги со кои ХОПС остварил контакт изнесува 47.**

Според извештаите на ХОПС, во 2011 е контактирано со 15 различни малолетни лица кои употребуваат дроги на возраст од 5 до 16 и тоа 11 машки, 4 женски. Според податоците од 2011 година, 2 лица починале, а 2 лица биле во Воспитно поправен дом „Тетово“, моментално лоциран во Велес, 1 во Јавна установа за деца и младинци со образовни и социјални проблеми „25-ти мај“ Скопје и 1 дете е сместено на Клиниката за педијатрија во Скопје. Според видот на дрогата што ја користат, 3 употребуваат лепило, 12 редовно употребуваат хероин, а повремено користат лепило, метадон и бензодиазепини. Дел од овие деца ги посетиле центрите на ХОПС неколку пати, а според евиденцијата, исти деца се појавуваат во повеќе центри кои се наоѓаат на различни локации.

Општина	Локација	Број на деца кои го посетиле во 2011
Центар	Дроп-ин Капиштец	6
Чаир	Дроп-ин Мавровка	11
Шуто оризари	Дроп-ин Шуто Оризари	4
ВКУПНО		21

Според извештаите на ХОПС, во 2012 година контактирани се 9 различни малолетни корисници на дроги на возраст од 5-17 години и тоа пет женски и четири машки. Во текот на 2012 едно лице починало. Според видот на дрогата што ја користат, 3 употребуваат лепило, 6 редовно употребуваат хероин, а повремено користат лепило, метадон и бензодиазепини. Дел од овие деца ги посетиле центрите на ХОПС неколку пати, а според евиденцијата, исти деца се појавуваат во повеќе центри кои се наоѓаат на различни локации.

Општина	Локација	Број на деца кои го посетиле во 2012
Центар	Дроп-ин Капиштец	3
Чаир	Дроп-ин Мавровка	9
Шуто Оризари	Дроп-ин Шуто Оризари	2
ВКУПНО		14

4.3. Согледување

Поголем дел од децата кои контактираат со ХОПС, потекнуваат од семејства каде што барем едниот родител е корисник на дроги или има член на потесното семејство којшто употребува дроги и инјектира. Бројот на децата што ги посетиле центрите на ХОПС во различни општини не укажува дека тоа се деца од споменатите општини, туку тоа се деца кои живеат во Шуто Оризари, Топанско Поле или бездомни семејства кои често менуваат локации на живеење низ Градот Скопје, но ги посетуваат сите центри на ХОПС.

Фактот дека во 2012 година се намалил бројот на децата што ги посетиле центрите на ХОПС во трите општини не значи дека се намалил бројот на децата што употребуваат дроги. Напротив, достапните извори укажуваат дека бројот на децата што употребуваат дроги се зголемува, а возрастната граница за отпочнување со употреба на дроги се намалува. Сепак, искуството покажува дека овие деца немаат ниту правна ниту институционална можност да влезат на третман, а подоцна и во програма за рехабилитација и ресоцијализација што е неопходен услов за нивна реинтеграција во општеството. Оваа фактичка состојба се потврдува и преку студијата на случај презентирани подолу во извештајот. ХОПС во изминатиот период се има обрратно до сите релевантни институции и тоа Министерството за здравство, Министерството за труд и социјална политика и Народниот правобранител со барање за изнаоѓање

решение на овој сериозен проблем. Податоците со кои располага ХОПС се однесуваат на децата што употребуваат дроги, кои потекнуваат од семејства на корисници на дроги, односно деца кои се без родителска грижа, но бројот на децата што имаат потреба од третман, рехабилитација и ресоцијализација е многу поголем.

Студија на случај

Дете што употребува дрога на возраст од 12 години

Детето за прв пат е сретнато од тимот на ХОПС на 8-годишна возраст, кога детето почнало со инјектирање, а претходно инхалирало лепило и солвенти. Тоа е без родителска грижа и беше сместено во Јавната установа за деца и младинци „25-ти Мај“ Скопје. Од мај 2011 година детето беше сместено на Клиниката за педијатрија во Скопје, по прием поради предозирање со дрога. Детето на оваа клиника беше третирано од зависност од дроги и други болести произлезени од употреба на дрога. Во август 2011 година, поради компликации предизвикани од подолга употреба на дроги и инјектирање, детето беше преместено во специјализираната Клиника за ортопедија во Охрид. По неколку дена, без хируршка интервенција, Меѓуопштинскиот центар за социјални работи на Град Скопје го смести во приватната геријатриска институција Сју Рајдер во Скопје бидејќи не постои специјализирана институција за третман, нега и рехабилитација на деца корисници на дроги. Во декември 2011 година детето повторно беше вратено на Клиниката за педијатрија поради влошување на инфекција на ногата. ХОПС за цело време контактираше со детето, со претставниците на Меѓуопштинскиот центар за социјални работи и со здравствените работници на Клиниката за педијатрија, со цел следење на состојбата. Од Клиниката за педијатрија беше посочено дека детето има потреба од хируршки зафат на ногата, но Клиниката за ортопедија одбива да го прими детето.

Како резултат на проблемот со децата што употребуваат дроги и немањето соодветна терапија за нивниот третман, како и програми за нега, рехабилитација и ресоцијализација по медицинскиот третман, ХОПС се обрати до Министерството за здравство, Министерството за

труд и социјална политика и до Народниот правобранител со цел да алармира за целокупната состојба, но и за конкретниот случај на дете кое 1 година е сместено во здравствена институција без соодветна нега. Детето беше отпуштено од болница во мај 2012 година и беше доверено на грижа на подалечни роднини кои за тоа добиваат надоместок, а како резултат на несоодветната нега, детето е со отежнато движење во количка.

Препораки

Врз основа на позитивните обврски што ги има преземено државата за обезбедување највисок стандард на здравје на децата што употребуваат дроги, неопходно е:

- Да се воспостави систем за следење на состојбата со децата кои употребуваат дроги;
- Да се овозможи третман на зависност од дроги базиран на медицина за сите деца, независно од нивната возраст;
- Да се отворат центри за рехабилитација и ресоцијализација на децата коишто употребуваат дроги;
- Да се отворат програми за работа со семејствата кои имаат деца што употребуваат дроги.

5. ДЕЦА РОМИ И РАН ДЕТСКИ РАЗВОЈ

„Комитетот за правата на детето е загрижен околу *de facto* дискриминацијата на децата што припаѓаат на малцинствата, особено Ромите...“⁸ стои во еден од коментарите на Комитетот за правата на

---

⁸ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според членот 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

детето. Со цел да ја разгледаме состојбата во оваа област, како Коалиција се насочивме кон истражување на вклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст.

Истражување во оваа област спроведоа неколку организации во повеќе општини.

- *Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите „Месечина“* - спроведе истражување во општина Гостивар (1 градинка);
- *Здружение на албанската жена во Македонија - Кичево, членка на Антико* во општина Кичево (1 градинка);
- *Хуманитарно здружение „Мајка“* - Куманово - во општина Куманово
- *Сојуз за превентива против малолетничка деликвенција - Кавадарци* во општина Кавадарци (1 градинка) и во општина Неготино (1 градинка)
- *Центар за граѓанска иницијатива* - во општина Прилеп
- *Прва детска амбасада во светот Меѓаши* во општините Пехчево, Винаца, Берово, Македонска Каменица, Кратово, Битола, Дебар, Аеродром, Радовиш, Гевгелија, Ресен, Кочани, Илинден, Валандово, Делчево, Гази Баба, Богданци, Свети Николе (во секоја општина по една градинка)

5.1. Методологија

Во оваа област неколку организации членки на Коалицијата спроведоа истражување во 24 општини преку доставување прашалник до минимум една градинка во секоја од 24 општини. Она што би сакале да го истакнеме е дека овие податоци не даваат комплетна слика за состојбата на ниво на цела општина затоа што во истражувањето, иако беа вклучени поголем број градинки (односно

им беа доставени прашалници), само одреден број од нив на ниво на една општина одговорија на истражувањето. Оние прашалници кои не беа целосно пополнети во делови кои беа од круцијално значење за истражувањето не беа земени предвид во анализата. Некои прашалници не беа со целосно пополнети одговори, па затоа одговорите каде што немаше податоци, исто така, не беа земени предвид во анализата.

5.2. Резултати

Вклученост на деца Роми во градинките

Во истражувањето беа вклучени 24 општини, и од секоја општина по една градинка. Во 9 од градинките, добивме одговор дека немаат вклучено деца Роми. Од вкупниот број општини, во 15 општини, според одговорите на анкетираниите градинки, има вклучено деца Роми во соодветната градинка и нивниот број изнесува 292.

Според одговорите во прашалниците, како една од најзначајните причини за невклученоста на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст, се наведува тешката социјална и финансиска положба на семејствата. Иако истражувањето покажа дека во најголем дел од општините државата финансиски го поддржува престојот на децата во градинка, сепак, значителен број деца не ги користат услугите на детските градинки. Оттука, како други причини кои беа наведени во одговорите за невклученоста на децата Роми се: недоволната информираност на семејствата за значењето на предучилишното воспитание и образование, повеќедетните семејства каде што родителите не можат да посветат доволно внимание на сите деца, невработеноста, како и потрагата по подобри услови за живот при што семејствата на овие деца често се преселуваат/мигрираат. Како друга причина се наведува местоположбата на Ромските маала и оддалеченоста на градинката од нивните живеалишта, особено превозот во зимски услови.

Вработени негуватели и воспитувачи Роми

Од анкетираниите градинки, во 4 градинки во 4 различни општини има вработено по еден негувател од ромско потекло и 2 негуватели во една градинка. Од одговорите, заклучивме дека во градинките кои беа предмет на истражувањето, нема вработено воспитувачи. Сметаме дека тоа можеби се должи на немањето доволно средства за вработување кадри во државните институции, но и на недоволен кадар од овој профил од ромска етничка припадност.

Семејна состојба и услови за живот на децата Роми кои посетуваат градинка

Живеат со двајца родители - Од добиените податоци, за 3 градинки немаше податок за оваа тема, од останатите градинки каде што има деца Роми, најголем дел од децата Роми што ги посетуваат градинките кои беа предмет на истражувањето или околу 95%, живеат со двајца родители.

Социјална помош, урбана/рурална средина - Најголем дел од семејствата на децата Роми кои посетуваат градинка се приматели на социјална помош, поголем дел живеат во урбани средини и имаат постојано место на живеење. Овој податок може да нè наведе на заклучокот дека децата Роми од руралните средини немаат можност да посетуваат градинки затоа што градинките главно се лоцирани во урбаните средини и пристапот на овие деца до тие градинки е отежнат.

	Бр. на градинки вклучени во истражувањето	Бр. на деца Роми	Семејства корисници на социјална помош	Постојано место на живеење	Урбана средина	Рурална средина
Пехчево	1	26	12	26	9	17
Виница	1	41	27	41	41	0
Берово	1	24	19	нема под.	24	0
Мак. Кам.	1	0	/	/	/	/
Кратово	1	0	/	/	/	/
Битола	1	0	/	/	/	/
Дебар	1	15	15	15	нем.под.	нем.под.
Аеродром	1	0	/	/	/	/
Радовиш	1	0	/	/	/	/
Гевгелија	1	0	/	/	/	/
Ресен	1	0	/	/	/	/
Кочани	1	35	30	35	35	0
Илинден	1	0	/	/	/	/
Валандово	1	2	нема под.	2	2	0
Делчево	1	17	9	17	15	2
Гази Баба	1	20	11	17	11	9
Богданци	1	0	/	/	/	/
Св. Николе	1	6	нема под.	6	5	1
Гостивар	1	21	21	нем. под.	21	0
Прилеп	1	30	30	30	30	0
Кичево	1	5	нема под.	нема под.	нема под.	нема под.
Куманово		24	нема под.	нема под.	нема под.	нема под.
Кавадарци	1	2	нема под.	2	2	0
Неготино	1	24	нема под.	нема под.	нема под.	нема под.
Вкупно		292	174	189	193	29

Табела 6 - Податоци од градинките за семејствата на децата Роми кои ги посетуваат соодветните градинки

Програма за децата Роми

Истражувањето покажа дека најголем дел од општините немаат посебна програма за работа со децата Роми. Од анкетираниите градинки, само 3 одговорија дека имаат посебна програма за работа со децата Роми и тоа оние коишто се вклучени во одредени проекти за работа со оваа популација. Една од трите наведени градинки, одговори дека тие имаат програма за работа со децата Роми, но немаат декларирано деца коишто ја посетуваат градинката како Роми, туку имаат деца од друга етичка припадност.

Јазикот на кој се одвива програмата во градинките што се анкетирани каде што има деца Роми, е на македонски јазик. Само во еден прашалник имаше податок дека работата во градинката се одвива и на македонски и на албански јазик.

Листи на чекање - Во 5 од градинките кои наведе дека имаат деца Роми нема листа на чекање, а за една градинка нема податок. Сите останати градинки каде што има деца Роми навеле дека имаат листи на чекање за запишување во градинката. Сите градинки кои навеле дека имаат листи на чекање, имаат воспоставено критериуми за запишување на децата што се на листата на чекање, при што во една градинка има формирано посебна комисија за прием на децата врз основа на однапред воспоставени критериуми.

Најчесто наведувани критериуми се: времето на чекање на детето, редот на пријава за запишување во градинка, вработеноста на родителите, социјално загрозените семејства. Една градинка имаше наведено дека приоритет им се дава на самохраните родители и на децата со посебни потреби. Како коментар може да додадеме дека приоритет им се дава на децата коишто чекаат подолго за запишување во градинка, на деца чишто двајца родители се вработени, па потоа на социјално загрозените семејства. Етничкиот состав на листата на чекање е мешовит во зависност од етничката структура на популацијата која живее во таа средина.

Финансиска поддршка од страна на државата - Во општините каде што има деца Роми, во 3 нема податок за ова прашање, а 3 немаат дадено соодветен одговор. Останатите градинки имаат наведено дека

државата финансиски им помага преку плаќање на нивниот престој во градинка. Во одредени градинки, финансиската помош се остварува преку 1/3 поддршка од Министерството за труд и социјална политика, 1/3 од локалната самоуправа и 1/3 од градинката. Во една градинка имаше наведено дека дел од трошоците ги покрива Ромскиот едукативен фонд. Две градинки имаа наведено дека превозот на децата од нивните живеалишта до градинката и назад го покрива општината.

6. ДЕЦА ЖРТВИ НА ПРОДАЖБА, ТРГОВИЈА И КИДНАПИРАЊЕ

Во делот на заштита на децата од продажба, трговија и киднапирање, Комитетот на Обединетите нации за правата на детето ѝ препорачува на државата членка „да ги продолжи и да ги зголеми напорите за превенција, заштита на децата и за зајакнување на мерките за покренување обвиненија за кривично дело – продажба и трговија со деца, особено да се насочи кон: а) Целосно спроведување на националниот закон за борба против трговијата со луѓе; б) Да спроведува програми за градење на капацитетите за службениците што го спроведуваат законот, судиите и обвинителите; в) Да води истраги и да покренува обвиненија за сите случаи на продажба и трговија за да се избегне неказливоста; г) Да ги зајакне мерките за заштита на децата жртви и да обезбеди пристап до социјална и психолошка помош по мерка на децата за нивно закрепнување и реинтеграција; д) Да се справи со клучните причини за продажба на децата, трговија со деца и киднапирање деца, особено преку посветување посебно внимание на семејствата во своите програми за спречување на сиромаштијата, спречување на напуштањето на училиштето, и дискриминацијата која се базира на полот и ё) Спроведување активности за подигање на јавната свест, во соработка со НВОи и медиумите, за и родителите и децата да станат свесни за опасностите и последиците од таквите кривични дела“⁹.

---

⁹ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според членот 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

Идентификувањето на трговијата со деца и со детски органи е еден од клучните проблеми со кои се соочува Република Македонија. Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе - Отворена порта Ла страда како граѓанска организација која работи на ова поле, направи анализа на податоците со кои располага, како и за шелтер центарот каде што се згрижуваат деца жртви на трговија.

6.1. Методологија:

За целите на овој извештај, Здружението за акција против насилството и трговијата со луѓе „Отворена порта“ ги има користено следниве извори:

- Анализа на индивидуалните предмети на корисничките на Програмата за социјална асистенција на „Отворена порта“;
- Консултации/ставови и мислења од клучни лица кои учествувале/учествуваат во работа со жртви на трговија со луѓе;
- Преглед на извештаи за заштита на жртвите на трговија со луѓе на „Отворена порта“;
- Преглед и анализа на стратешки документи (национални стратегии, програми, акциски планови и стандардни оперативни процедури);

За извештајот беа применети квалитативни и квантитативни методи, направена е анализа на содржината на личните досиеја на жртвите на трговија со луѓе и податоците се статистички обработени. Спроведени се интервјуа со три лица – членови на тимот на „Отворена порта“ кои работеле директно со жртвите на трговија со луѓе.

Направена е анализа на содржината на податоците за да се дојде до целосно и сеопфатно разбирање на ризиците од трговијата со луѓе, процесот на вовлекување во трговија со луѓе и поддршката на жртвите, со посебен акцент на децата.

Особен предизвик при подготовката на оваа анализа е систематизирање на податоците (статистички и квалитативни) за

социо-економските карактеристики и поддршката на жртвите на трговија со луѓе, кои беа вклучени во Програмата за социјална асистенција на невладината организација „Отворена порта“.

6.2. Резултати

6.2.1. Процент на идентификувани деца жртви на трговија со луѓе во вкупниот број евидентирани жртви на трговија (во Отворена порта Ла Страда)

Според податоците на „Отворена порта“ во 2012 година се идентификувани 8 лица жртви на трговија со луѓе, од кои пет се деца, односно 62,5 % од идентификуваните се деца. Земени се податоци за возраста на децата, полот, потеклото - местото на живеење, семејната структура, образованието, кој ги идентификувал, колку време биле тргувани, што им е обезбедено. Овие податоци ќе ги проследиме низ табели по различни индикатори.

Приказ на бројот на корисничките сместени во Прифатилиштето според возраста во 2012 година					вкупно
10 – 14 год.	15 – 18год.	19 - 24 год.	25 – 29 год.	30 – 34 год.	
2	3	3			8

Во однос на возраста, 2 деца биле на 13-годишна возраст, 1 дете било на возраст од 15 години, 1 дете на 16-годишна возраст и 1 дете на 17 години.

Приказ на деца жртви според пол во 2012 година				вкупно
Машки		женски		
2		3		5
Приказ на деца жртви според образование во 2012 година				
Не се вклучени во образовен процес	Незавршено основно образование	Незавршено средно образование	друго	вкупно
1	3	1	/	4
Приказ на деца жртви според местото на живеење во 2012 година				
Рурална средина		Градско подрачје		вкупно
2		3		5
Приказ на деца жртви според семејна структура во 2012 година				
Дисфункционално семејство	Со еден родител	Со двајца родители	Без родители	Вкупно ¹⁰
5	3		2	5

Од дадените табели може да се забележи дека три деца се девојчиња, две се машки. Во однос на образованието, 1 дете не е вклучено воопшто во образовниот систем, 3 деца почнале да посетуваат основно образование, но истото го немаат завршено. Најчесто прекини се прават во трето или во четврто одделение. Во средно образование е вклучено 1

¹⁰ Едно дете може да биде прикажано во повеќе категории

дете, кое го почнало образованието, но истото го прекинало поради вовлекување во процесот на трговија со луѓе. Две од децата жртви на трговија со луѓе потекнуваат од рурална средина, а три потекнуваат од градско подрачје. Се забележува дека подеднакво се опфатени и деца од рурална средина и деца од градско подрачје. Во однос на семејната структура во 2012 година се забележува дека децата со еден родител се во најголема опасност, што укажува и бројката од 3 деца. Исто така, и децата од дисфункционални семејства, како и деца без родители, се препуштени самите на себе и опасноста од нивно вовлекување во трговијата е поголема. Во овој извештај има 2 деца без родители, но истите се ставени под старателство на Центарот за социјална работа. Едното машко дете е идентификувано од страна на МТСП кое било трудово експлоатирано.

Приказ на бројот на корисничките сметени во Прифатилиштето според возраста								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Вкупно
10 – 14	1	2	2	5	1	2	2	15
15 – 18	2	4	5	7	6	7	7	38
19 - 24	1	2	9	0	0	0	1	13
25 – 29	1	0	7	0	2	0	0	10
30 – 34	1	1	3	0	0	0	0	5
Вкупно	6	9	26	12	9	9	10	81

Табела 7 - Компаративен преглед со податоци од претходни години за кориснички сметени во Прифатилиштето во Отворена порта Ластрада

6.2.2. Деца со висок ризик да станат жртви на трговијата со луѓе во вкупниот број евидентирани потенцијални жртви на трговија (во Отворена Porta Ла Страда)

Во проектот Придружна социјална работа реализиран од страна на Отворена порта се идентификувани 12 лица, од кои 7 деца со ризик од трговија со луѓе или 58,3%. Опфатени се три града од Република Македонија и тоа Скопје, Прилеп и Свети Николе. Пред почнувањето на активностите со децата, тимот на социјални работници на Отворена порта реализираше средби со нивните родители. На тие средби родителите беа запознати со целите на проектот и тие доброволно изјавија дека сакаат нивните деца да бидат вклучени во овој проект. Потпишаа согласност за соработка, исто така, потпишаа и изјава за прифаќање на програмата. Во овој проект се реализира социјалната програма во која се опфатени децата и нивните семејства. Лицата се упатени од страна на Центрите за социјална работа. Повеќето семејства на овие деца се корисници на парична помош која им се доделува од страна на МТСП. Активностите во проектот се спроведуваат теренски, и индивидуално. Средбите се по два пати во текот на месецот, додека пак со семејствата средбите се еднаш во текот на месецот. Средбите со децата и со семејствата се договараат однапред за поефикасно реализирање на проектот. За секое од децата тимот од социјални работници има подготвено индивидуален план, кој е креиран според матрицата на ресурси која опфаќа повеќе сегменти, како што се приходи во семејствата, домување, вработување, здравство, ментално здравје, социјална работа, рекреација, образование, правна помош и секојдневни активности. Во индивидуалниот план се одбираат најбитните потреби и интензивно се работи на тоа поле.

6.2.3. Број на деца жртви и високо ризични опфатени со програмата за социјална асистенција во вкупниот број евидентирани високо ризични групи за потенцијални жртви на трговија (во Отворена Porta Ла Страда)

Во програмата за социјална асистенција на Отворена порта во тековната 2012 година беа опфатени 20 лица. На 5 деца кои беа

сместени во Прифатилиштето на жртви на трговија со луѓе им беше обезбедено: сигурно сместување, храна, хигиенски пакети, облека, обувки, здравствени пакети кои опфаќаат општи и специјалистички прегледи, лабораториски испитувања за инфективни заболувања. 3 деца се вклучени во образовен процес, кои во моментот додека биле тргувани го прекинале образованието.

Студија на случај

Малолетната НН, донесена во Центарот за жртви на ден 11.02.2011 од страна на Центарот за социјална работа Гостивар, како жртва на трговија со луѓе, во Центарот престојува до 26.08.2012 година, со продолжување на решенијата за престој од страна на ЦСР Гостивар, а по препорака на стручниот тим на Здружението на граѓани на Отворена Porta која обезбедува помош и поддршка во Центарот поради почнатите активности со детето.

Малолетната НН се води како исчезнато лице во полиција Гостивар од 02.12.2010 година по пријава на нејзиниот татко, сè до моментот кога е најдена од страна на полицијата во кафе-бар каде што работела како келнерка, пејачка, танчарка и давала сексуални услуги. По проценка на ЦСР Гостивар, веднаш е сместена во Центарот за жртви на трговија со луѓе заради нејзина безбедност и вклучување во програмата за реинтеграција која ја спроведува Отворена порта.

Малолетната потекнува од 6-члено семејство на разведени родители, со татко, маќеа, две помали сестри и брат. По разводот, мајката заминува да живее надвор од државата и нема контакти со децата, децата остануваат да живеат со таткото. Таткото оди на работа во Италија каде што повремено работи, а за децата во домот се грижи најголемото дете НН.

Од образование малолетната има завршено 5-то одделение основно училиште.

Таткото на малолетната потпиша согласност за сместување во Центарот, а заедно со малолетната ја прифатија Социјалната програма на Отворена порта.

Вклученост на малолетната во програмата за социјалната асистенција и реинтеграција на Отворена порта:

- Во однос на образованието, веднаш беше вклучена во образовниот систем. Беше запишана во 6-то одделение и со успех го заврши основното образование, со земање свидетелство за завршено 8-мо одделение.
- Потоа беше запишана во средно училиште, како вонреден ученик, и со успех ги положи предметите за прва година и зеде свидетелство за завршена година.
- Посетуваше практична занаетчиска работа во козметичко студио, за стекнување вештини од таа област.
- Во текот на престојот во Центарот беше запишана на курс по англиски јазик, за кој покажуваше особен интерес.
- За време на престојот во Центарот се стекна со техники за цртање на стакло, порцелан, текстил, плетење.
- Создаде работни навики за грижа за себе, за лична хигиена, за хигиена на просторот во кој живее, како и кулинарски вештини.
- Успешно е воспоставена релација меѓу таткото и ќерката, добра релација со маќеата. Создадени се услови за добра комуникација со семејството.
- Редовни индивидуални и групни сесии, со цел надминување на стресните ситуации, прифаќање на средината, прифаќање на самата себеси.

Активности од областа на здравствената заштита:

- Направени се здравствени прегледи на инфективна клиника (ХИВ, жолтица, ТБЦ)
- Гинеколошки прегледи
- Лабораториски прегледи
- Стоматолошки прегледи (поправка на заби)
- Офталмолошки прегледи (набавени очила)
- Интернистички прегледи

Судска постапка

- Покрената судска постапка против 5 сторители на кривично дело
- Малолетната се јави во улога на главен сведок во постапката со изјава на видео запис
- Два пати беше носена на психијатриско вештачење за утврдување на степенот на трауми и стрес
- Постапката почна во април, а заврши во септември 2011 година

- Осудени се 5-те сторители со казна затвор. 3 лица се осудени на 8 години затвор, 2 лица се осудени на 2 години затвор.

Во текот на целата судска постапка, малолетната беше подготвувана и придружувана од стручни лица на Отворена Порта. Исто така, правниот застапник/адвокат беше обезбеден од страна на Отворена Порта.

Препораки

Од спроведената анализа во текот на истражувањето произлегоа повеќе препораки кои даваат насоки како да се подобри заштитата на жртвите од трговија со луѓе на институционално ниво. Препораките вклучуваат:

- Планирање и обезбедување технички, човечки и финансиски ресурси на ниво на државните институции заради обезбедување соодветна социјална поддршка на жртвите на трговијата со луѓе, согласно со нивните индивидуални потреби.
- Владата да обезбеди средства за финансирање на НВОи кои имплементираат активности против трговијата со луѓе. Покрај поддршката од меѓународните донатори, потребно е средствата да се обезбедат и од сопствените, внатрешни ресурси.
- Потребно е да се работи превентивно со семејството кое претставува ризик фактор за лицето да стане жртва на трговија со луѓе и тоа на: надминување на дисфункционалноста, конфликтите меѓу брачните партнери /родителите, семејното насилство, алкохолизмот, криминалитетот и подобрувањето на материјалната положба на семејството.
- Потребно е да се работи поинтензивно на откривање на експлоатацијата, а особено на трудовата, која е во тренд на зголемување, преку изнаоѓање посоефицициран пристап во откривање на жртвите на трговија со луѓе и прогон на трговците.

- Партнерството во планирањето и реализирањето на овие активности е задолжително, а интересот и потребите на лицата/детето секогаш треба да се во прв план при давањето директна помош и заштита. Потребно е развивање подолг и поинтензивен третман на самата жртва на трговија со луѓе за надминување на состојбата во која се наоѓа жртвата.
- Имајќи го предвид фактот дека голем дел од жртвите се враќаат во истата средина, и се соочуваат со проблемите што ги имале пред да станат жртви, потребна е поголема поддршка од страна на ЦСР, НВО и членовите на заедницата за нивно поефикасно реинтегрирање во општеството.
- Да се пронајдат нови форми за згрижување и реинтеграција на жртвите, а додека моменталното враќање во биолошкото семејство да се оствари само кога е во интерес на жртвата.
- Потребно е да се засилат реинтеграциските процеси на локално ниво. Овде може да даде придонес граѓанскиот сектор во партнерство со Центрите за социјална работа.
- Зајакнување на улогата на расположливите СОС линии во процесот на идентификација и упатување на жртвите од трговија со луѓе преку промоција на телефонскиот број и услугите што се обезбедуваат за широката јавност.
- Да се изнајдат начини за ефикасна компензацијата на жртвите од трговија со луѓе која им е доделена во текот на судската постапка.

7. МАЛОЛЕТНИЧКА ПРАВДА

Во овој дел, фокусот на два индикатора се однесуваше на малолетниците како сторители на кривични дела, односно на малолетничката деликвенција, па така се собираа податоци за бројот на малолетниците што извршиле кривични дела од областа на информатичката технологија, попознато како компјутерски криминал, како релативно нов криминалитет во оваа област. А интересот беше насочен и кон бројот на малолетниците што се обвинети за извршување кривични дела од областа на организираниот криминал. Додека пак третиот индикатор се однесуваше на малолетниците како

жртви на кривични дела, поточно како жртви на организиран криминал и корупција.

7.1. Методологија

Податоците што се користени за подготовка на овој извештај се од сопствената евиденција на Коалицијата „Сите за правично судење“, а истите се добиени преку директен мониторинг на судските постапки што се водат пред Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот суд Скопје I – Скопје. Мониторингот го вршат тимови од обучени набљудувачи (дипломирани правници) кои ги внесуваат податоците од набљудувањето во стандардизиран прашалник и му ги испраќаат на проект координаторот. Лицето задолжено за опслужување на базата ги внесува податоците во базата на податоци.

Останатите податоци потребни за извештајот се добиени од јавно објавените судски пресуди и од комуникацијата со надлежните институции кои располагаат со податоците.

7.2. Резултати

7.2.1. Малолетници што извршиле кривични дела од областа на компјутерскиот криминал од вкупниот број кривични дела извршени од малолетници

Имајќи предвид дека децата¹¹ поминуваат сè повеќе време користејќи ги новите информатички и комуникациски технологии, опасноста тие да сторат кривично дело од оваа област е голема, дотолку повеќе што повеќето не можат да ја препознаат разликата меѓу она што е противправно и она што е дозволено. За тоа кои дела спаѓаат во компјутерски криминал добра дефиниција дава Конвенцијата за компјутерскиот криминал од 2001 година на Советот

---

¹¹ Според членот 1 од Конвенцијата за правата на детето, дете е секое човечко суштество кое не навршило 18 години од животот, доколку врз основа на закон кој се однесува на детето полнолетство, не се стекнува порано.

на Европа¹². Имено, оваа конвенција го дефинира овој облик на криминалитет во четири различни категории: 1) Дела против тајноста, интегритетот и достапноста на компјутерските податоци и системи; 2) Дела чиешто извршување е поврзано со компјутер; 3) Дела поврзани со содржинските податоци и 4) Дела поврзани со повреда на авторските и на други сродни права.

Во првите две категории формата на инкриминација можеме да ја препознаеме во членот 251, членот 251а, членот 251б и членот 379а од Казнениот законик на РМ. Третата категорија дела поврзани со содржински податоци (се однесува на порнографијата) се инкорпорирани во членовите 193 и 193 а од КЗ на РМ. Делата поврзани со повредата на авторските и на други сродни права се инкорпорирани во членовите 157 од КЗ, 157а „Повреда на правото на дистрибутерот на технички посебно заштитен сателитски сигнал“, 157б „Пиратерија на аудиовизуелно дело“ и во членот 157в „Пиратерија на фонограм“

Според добиените податоци од МВР Сектор за аналитика, истражување и документирање, во 2011 година се регистрирани вкупно 29.529 кривични дела, од кои 1.849 дела се извршени од страна на 2.813 малолетни сторители. Од областа на компјутерскиот криминал се регистрирани вкупно 60 кривични дела, за кои се пријавени 52 сторители. Од нив, две дела се извршени од страна на двајца малолетни сторители, поточно по едно кривично дело „оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“ по чл. 251 од КЗ на РМ и „компјутерска измама“ по чл. 251б од КЗ на РМ.

Во 2012 година се регистрирани вкупно 29.939 кривични дела, од кои 1.580 дела се извршени од страна на 2.018 малолетни сторители. Од областа на компјутерскиот криминал се регистрирани вкупно 51 кривични дела, за кои се пријавени 48 сторители. Од нив, ниту едно кривично дело не е извршено од страна на малолетник.

---

¹² Закон за ратификација на конвенцијата за компјутерски криминал Сл. Весник на Р. Македонија, бр.41 од 24.06.2004 година

Иако според податоците од МВР може да се забележи дека малолетници (деца) ретко или, како што е случајот во 2012, не се јавуваат како сторители на КД од областа на компјутерскиот криминал, сепак, сметаме дека темната бројка на овој вид криминал е далеку поголема од бројот на откриени случаи, а во таа темна бројка како сторители се јавуваат и малолетници (деца).

СВР	Кривични дела			КД извршени од малолетници			Вкупно сторители		
	2011	2012	%	2011	2012	%	2011	2012	%
СВР СКОПЈЕ	15028	15891	5,7	741	546	-26,3	7472	5393	-27,8
СВР БИТОЛА	2337	2143	-8,3	147	137	-6,8	2347	2109	-10,1
СВР ВЕЛЕС	1501	1260	-16,1	193	127	-34,2	1671	1382	-17,3
СВР КУМАНОВО	2313	2690	16,3	106	163	53,8	1336	1663	24,5
СВР ОХРИД	1998	2031	1,7	92	177	92,4	1563	1932	23,6
СВР СТРУМИЦА	2047	1704	-16,8	114	97	-14,9	1806	1471	-18,5
СВР ТЕТОВО	2345	2219	-5,4	210	84	-60	1505	1414	-6
СВР ШТИП	1823	1856	1,8	245	248	1,2	2099	1794	-14,5
ЦСОСК	137	145	5,8	1	1	-	630	419	-33,5
ВКУПНО	29529	29939	1,4	1849	1580	-14,5	20429	17577	-14

Препораки

Во делот на превенцијата треба да се интензивира едукацијата на децата за компјутерскиот криминал и штетните последици од него, како и за санкциите како правна последица на стореното кривично дело. Како, на пример, има случаи кога луѓето не знаат дека отворање електронска пошта на туѓо име, преку која се испраќаат писма со штетна содржина, не е шега, туку претставува кривично дело.

Исто така, треба да се има предвид фактот дека РМ го ратификуваше дополнителниот протокол на Конвенцијата за компјутерски криминал за инкриминација на дела од расистички и

ксенофобичен вид по пат на информатички систем.¹³ Најчесто социјалните мрежи знаат да бидат употребени несовесно или да се злоупотребат за ширење расистичка и ксенофобична пропаганда¹⁴. Ние тука увидовме голем проблем и сметаме дека институциите треба да им посветат поголемо внимание на сите форми на компјутерскиот криминал, а не само на оние кои својата инкриминација ја наоѓаат во кривичните дела против имотот. Сепак, сметаме дека прво треба да се исцрпат сите форми на превенција за потоа да се посегне кон кривично гонење на сторителите.

Во делот на репресијата на овој вид криминалитет потребна е поголема соработка на МВР, односно Единицата за борба против компјутерскиот криминал со полициските служби на државите во регионот, како и со службите на Интерпол имајќи го предвид меѓународниот карактер на компјутерскиот криминал. Исто така, потребна е обука на судиите и на обвинителите за да бидат подготвени да се справат со компјутерскиот криминал како современ и неконвенционален облик на криминал.

7.2.2. Малолетници обвинети за организиран криминал и корупција

Со цел да се добие појасна слика за оваа проблематика, најпрво ќе биде накусо објаснето што се подразбира под поимите корупција и организиран криминал. За поимното определување на корупцијата често се користи дефиницијата на Светската банка, според која корупцијата претставува злоупотреба на јавни овластувања за стекнување приватна корист. Организираниот криминал значи: незаконски активности извршени од структурирана група од три или повеќе лица која постои подолг временски период со цел извршување сериозен криминал преку заеднички активности со користење заплашување, насилство, корупција или други средства со цел директно или индиректно да се добие финансиска или друга материјална корист. (Совет на Европа 2002, 6)

---

¹³ Сл. Весник на Р. Македонија, бр.56 од 13.07.2005 година

¹⁴ Види член 394 – г од КЗ на РМ

Единствено надлежно за постапување по предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата за целата територија на Република Македонија е Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот суд Скопје 1. Во 2012 година Коалицијата „Сите за правично судење“ разгледуваше 33 предмети пред ова одделение. Во ниту еден од предметите немаше обвинет малолетник од причина што во најголемиот дел од случаите, обвинетите се товарат за злоупотреба на службената положба и овластување 353 од КЗ, каде што делата се извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице.

Студија на случај

За постапка водена во 2012 година каде што има обвинет малолетник, Основниот суд Скопје 1 Скопје со пресуда К.бр.744/12 од 10.01.2013 година за случајот познат во јавноста како „Брисач 1“ прогласи за виновни 26 лица и 1 малолетник, обвинети за кривично дело „злоупотреба на службена положба и овластување“ од чл. 353 ст.1 од КЗ, „фалсификување службена исправа“ од чл. 361 ст.1 од КЗ, „измама“ од член 247 ст.3 в ст.1 од КЗ, „осигурителна измама“ од чл.250 ст.1 од КЗ, и им изрече алтернативна мерка - условна осуда, при што најголемата утврдена казна затвор е 2 (две) години која нема да се изврши доколку обвинетиот за време од 5 (пет) години не стори ново кривично дело, додека најмалата утврдена казна затвор е 3 (три) месеца која нема да се изврши доколку обвинетиот за време од 1 (една) година не стори ново кривично дело.

На малолетникот му е изречена воспитна мерка во траење од 1 (една) година со засилен надзор од ЈУ МСЦР (Центар за социјална работа) и надзор од родител.

Согласно со членот 28 од Законот за малолетничка правда, на малолетници можат да им бидат изречени следните санкции: 1) На помлад малолетник за дејство што е определено со законот како кривично дело можат да му се изречат само воспитни мерки; 2) На постар малолетник за дејство што е определено со законот како кривично дело можат да му се изречат воспитни мерки, а по исклучок може да му се изрече казна или алтернативна мерка; 3) Постар

малолетник може да биде ослободен од казна под општите услови определени со Кривичниот законик; 4) На малолетник за дејство што е определено со законот како прекршок може да му се изречат прекршочни санкции определени со овој закон; 5) На малолетник му се изрекуваат мерки на безбедност под условите определени со Кривичниот законик и со овој закон; 6) Конфискацијата на имот и имотна корист и предмети прибавени со кривични дела и прекршоци на малолетници се врши согласно со општите услови определени со Кривичниот законик.

Судот при одмерувањето на санкцијата кон малолетникот во целост ја имал предвид целта на изречената воспитна мерка т.е. давање заштита и помош на малолетникот, со вршење надзор над него, со негово стручно оспособување и со развивање на неговата лична одговорност, да се обезбеди негово воспитување, превоспитување и правилен развој.

Мерки на засилен надзор се изрекуваат кон малолетник кога постои потреба од потрајни мерки на воспитување, превоспитување или лекување со соодветен надзор, а не е потребно негово целосно одвојување од дотогашната средина.

При одмерувањето на санкцијата се зема предвид мислењето на претставникот на МСЦР (Центар за социјална работа) кој во случајов изјавил дека обвинетиот малолетник покажува зрелост, се труди да ја врати довербата кај родителите и се кае за непромисленоста.

7.2.3. Малолетници жртви на организиран криминал и корупција

Под жртва на кривично дело се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на стореното кривично дело. Под дете како жртва на кривично дело се подразбира малолетно лице до 18 години.¹⁵

Според извршениот мониторинг од Коалицијата „Сите за правично судење“ пред Одделението за организиран криминал и

¹⁵ Член 122 став 22 од Кривичниот законик

корупција како надлежно за постапување по предмети каде што обвинетите се товарат за кривичното дело „трговија со малолетно лице според членот 418 г¹⁶ од КЗ, има 6 активни предмети. Најчесто во предметите бројот на обвинети е три или повеќе лица. Притоа, како место на извршување на кривично правниот настан се јавуваат ноќни барови и локали, а како поприраен начин на дејствување се користат и салони за убавина и за масажи, агенции за вработување итн. Вкупниот број на малолетници кои се јавуваат како жртви во овие 6 предмети е 7 лица:

во предметот бр.73/10	КОК	како жртва се јавува 1 (еден) малолетник
--------------------------	-----	--

---

¹⁶ Трговија со малолетно лице Член 418-г од Кривичниот законик

(1) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што ќе го стори делото од став 1 со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присила, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Тој што користи или му овозможува на друг користење сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Тој што ќе одземе или ќе уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациска исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) Согласноста на малолетното лице со дејствијата предвидени во став 1, не е од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(7) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(8) Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

во предметот бр.16/11	КОК	како жртва се јавува 1 (еден) малолетник
во предметот бр.18/11	КОК	како жртва се јавува 1 (еден) малолетник
во предметот бр.30/11	КОК	како жртва се јавува 1 (еден) малолетник
во предметот бр.14/13	КОК	како жртва се јавува 1 (еден) малолетник
во предметот бр.13/13	КОК	како жртва се јавуваат 2 (два) малолетници

Во најголемиот број од предметите, врбувањето, пренесувањето, превезувањето, купувањето, продажбата, засолнувањето малолетно лице од страна на обвинетите е заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација. Во мониторираните предмети каде што малолетникот - жртва се јавува како оштетен, како сведок или кумулативно, судот постапуваше на начин на кој се избегнуваат можните штетни последици за неговата личност и развој¹⁷.

Имено, малолетник во својство на оштетен бил сослушан во присуство на неговиот старател, како и педагог и претставник на Центарот за социјални работи. Јавноста била исклучена заради заштита на интересите на малолетникот. На рочиштата на кои присуствувале набљудувачи на Коалицијата „Сите за правично судење“ како стручна јавност, претседателот на советот ги предупредувал лицата кои присуствуваат на главниот претрес на кој е исклучена јавноста дека се должни да го чуваат како тајна сè она за што узнале на претресот и им укажувал дека одавањето на тајната претставува кривично дело. Со ова можеме да заклучиме дека судот посветува внимание на заштитата на психофизичкиот интегритет на малолетникот и неговата приватност.

Малолетникот жртва може да биде сослушан како сведок само ако тоа не влијае штетно врз неговиот психофизички развој. Малолетник може да биде сослушан најмногу два пати во својство на

¹⁷ Види чл. 137 до чл. 143 од Законот за малолетничка правда (Сл. Весник на РМ бр.87/07 од 12.07.2007 год. Измени од 19.08.2008 и 24.12.2008 , измена и дополнување од 05.11.2010 год.)

сведок, а по исклучок и трет пат ако тоа го бараат посебните околности на предметот.

Препораки

Постапката во која се јавува малолетник како жртва е итна. Сепак, поради комплексноста на предметите што се водат пред Одделението за организиран криминал и корупција и честата достапност на обвинетите, како и одлагањата на рочиштата, предметите траат и по неколку години што влијае негативно врз жртвата. Треба подобро менаџирање на судските предмети со цел да се избегнат непотребните одложувања на главниот претрес.

Во случаите кога малолетник е жртва на трговија со луѓе се јавува опасност кога се враќа во средината и на приликите во кои живеел, затоа што голема е веројатноста повторно да стане жртва. Затоа државата треба да преземе мерки за целосна заштита на жртвите по завршувањето на постапката, односно да се одвојат од средината во која станале жртви на трговија.

Иако членот 418 г, став 7 од КЗ предвидува можност за казнување на правно лице, според Коалиција „Сите за правично судење“ не е изречена парична казна за ниту едно правно лице во предметите што ги има следено Коалицијата. Судот треба да почне да изрекува казни и за правните лица сторители на делото.

Судот треба да води построга казнена политика при судското одмерување на казната. Треба да се обезбеди поголема ефикасност во обесштетувањето на малолетникот жртва или оштетен, иако е формиран фонд за обесштетување со кој управува Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво. Сепак, постапката е бавна од причина што малолетникот за кого со правосилна судска одлука е утврдено дека е жртва, односно оштетен со кривично дело или друг акт на насилство, и кому му е признато имотно-правното барање, може да поднесе барање за обесштетување од фондот до надлежниот суд, кога имотно-правното побарување и по повторен обид не може поради фактички или правни пречки да се изврши од имотот на сторителот на кривичното дело или другиот акт на насилство и кога од правосилноста на одлуката за имотно-правното побарување изминале повеќе од шест месеци.

7.3. Остварување на правото на образование на малолетниците во воспитно-поправните институции

7.3.1. Методологија

Податоците што се претставени во овој дел се податоци од статистиката што ја води здружението на граѓани „Центар за граѓанска иницијатива“ – Прилеп. Приложените податоци се извор на здружението од имплементираниот проект „Малолетниците и нивните права во воспитно – поправните институции“. Поконкретно, податоците се однесуваат на Воспитно–поправниот дом „Тетово“ за остварување на правото на образование на малолетниците. Податоците се добиени по пат на интервјуа и официјални извештаи со сите релевантни страни: Народен правобранител, Биро за развој на образованието, МОН, меѓуопштински центри за социјална работа, Министерство за правда.

7.3.2. Резултати

Возраст на малолетните лица сместени во ВПД „Тетово“	Број на малолетни лица сместени во ВПД „Тетово“
Од 14 до 16 години	4
Од 16 до 18 години	16
Од 18 до 23 години	22
Вкупно	42

машки	42
женски	0

Деца кои доаѓаат од семејства со двајца родители/старатели	24
Деца кои доаѓаат од семејство со разведени родители	7
Деца кои доаѓаат од семејство со еден родител/старател	11

Деца со основно образование	42
Деца со средно образование	0

7.3.3. Согледување

Од податоците приложени во погоре поставените табели, во 2011 година, во воспитно – поправниот дом „ТЕТОВО“ вкупно 42 малолетници ја издржувале мерката за упатување во ВПД. Сите малолетници се од машки пол. Малолетниците се од македонска, албанска и ромска етничка припадност. 4 од малолетниците се на возраст од 14 до 16 години, 16 се на возраст од 16 до 18 години, а 22 се на возраст од 18 до 23 години. Лицата на возраст од 18 до 23 години се вклучени во делот на малолетници, согласно со возраста на која почнале да ја издржуваат казната.

Во членот 135 од Законот за извршување на санкциите („Службен весник на Република Македонија“ број 2/06 и 57/10) е пропишано дека основното образование задолжително треба да се организира во казнено-поправните и воспитно-поправните установи, а Министерството за образование и наука е должно да го организира и

да го финансира основното образование на осудените лица и тоа по предлог на Управата.¹⁸

Препораки

- Задолжително воведување реализација на средно образование во рамките на воспитно – поправните институции, во согласност со тековните образовни програми што се реализираат во РМ
- Креирање протоколи меѓу воспитно поправните институции и МОН, коишто ќе гарантираат задолжително средно образование
- Именување „ментори“ за учениците што ќе се запишат во високообразовните институции, кои ќе ја следат и ќе помагаат во нивната работа
- Воведување едукативни, рехабилитациски и програми за обука кои се однесуваат на развојот на интелектуалните вештини со кои се стекнуваат професионални компетенции.

---

¹⁸ Годишен извештај на Управата за извршување на санкции за состојбата и работењето на казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија, за 2011 година http://www.pravda.gov.mk/UIS/God_izvestaj%20UIS-2011_.pdf

8. ДОЕЊЕ

Комитетот во Заклучните согледувања од 2010 година забележува дека „стапката на ексклузивно доење е во опаѓање“¹⁹, иако се внесени одредби од Меѓународниот кодекс за забрана на замена за мајчиното млеко во Законот за безбедност на храна и во Законот за заштита на потрошувачите, и дека платеното породилно отсуство и паузи за доење се гарантираат со законот. Со цел да проследиме дали овој тренд на опаѓање и натаму продолжува или има одредено подобрување во овој дел, беа поставени три индикатори според кои се следеше состојбата во оваа област во три општини во Република Македонија. Индикаторите се однесуваат на постоењето *едукативни програми за мајки родилки за доењето; Бројот на новоотворените центри за ран детски развој во наведените општини (Капацитет на центрите, искористеност на центрите и сл.); Бројот на програмите наменети за родителите за раниот детски развој; Бројот на родителите кои ги поминале овие програми; и Бројот на родителите на деца со посебни потреби кои ја поминале оваа програма.*

8.1. Методологија

„Лајфстарт“ како организација членка на Коалицијата, којашто со години наназад ја следи состојбата со доењето во одредени општини во Република Македонија, за овој Извештај подготви податоци за општините Битола, Могила и Новаци и направи споредба на добиените податоци за периодот од 2007 до 2012 година. Податоците што ги достави, „Лајфстарт“ ги има собрано преку направени интервјуа и добиени статистички податоци од ЈЗУ -

---

¹⁹ Комитет за правата на детето; Разгледување на извештаите поднесени од државите членки според членот 44 од Конвенцијата; Завршни забелешки; CRC/C/MKD/CO/2, 11 јуни 2010 год.

<http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/CRC.C.M1KD.ConcludingObservationsMK%281%29.pdf>

Здравствен дом Битола. Прашањата поставувани во спроведените интервјуа се однесуваа на содржините на програмата за доењето, а е наменета за мајките-доилки, целите на таа програма, бројот на мајките што се опфатени, потоа бројот на новородените бебиња, како и бебиња што се доени до 3 и до 6 месеци.

8.2. Резултати

Општини: Битола, Новаци, Могила

	2007 година	2008 година	2009 година	2010 година	2011 година	2012 година
Вкупно родени	1019	1066	1000	1074	1014	971
Машки новороденчиња	462	460	458	477	411	411
Женски новороденчиња	381	432	462	414	439	394
Новороденчиња во ризик	176	174	180	183	164	166
Доени до 3 месеци	622	599	632	841	861	890
Доени до 6 месеци	225	248	261	612	662	709

Од добиените информации може да се забележи дека од година во година се зголемува бројот на новороденчиња доени до 6 месеци.

Едукативни програми за мајки доилки за доењето - Целите и основите на програмите за промовирање на доењето се следните: -Со актот на доење се воспоставува незаменлив психолошки однос мајка - дете; -Мајчиното млеко влијае на имунолошкиот систем на доенчето најефикасно и го штити од инфекции; -Мајчиното млеко не предизвикува алергиски реакции; -Хемискиот состав на мајчиното млеко е приспособен на потребите за растот и развојот на доенчето и е адаптирано на особеностите за неговиот дигестивен систем; - Мајчиното млеко е стерилно и економски најисплатливо.

Број на новоотворени центри за ран детски развој во општините Битола, Новаци и во Могила, односно објекти и институции за едукација, згрижување и ран детски развој на деца од 0 до 6 години. Во Битола има 2 централни градинки со свои сопствени клонови:

- Мајски цвет - 7 клона
- Естреја Овадија Мара - 8 клона

Во контекст на објектите и институциите за едукација, згрижување и ран детски развој на деца од 3 до 6 години постојат и 7 центри за ран детски развој (игротеки) кои функционираат во рурални средини и во приградски населби каде што нема градинки, односно децата од тие средини немаат можност да бидат дел од програмите што го поттикнуваат раното учење и развој или игротеки кои се потпомогнати од донатори, локалната заедница и од општините и во контекст на претходно изложеното, направени се измени во законите од оваа област.

Општини	Могила	Новаци	Битола
Број на центри за ран детски развој	1	1	5
Број на деца што ги посетуваат ЦРДР	20	20	200

Програми наменети за родителите за ран детски развој - Стандарди за рано учење и развој - програма што е наменета и за работа со деца и за работа со родители и овој документ ги презентира очекувањата што треба да ги достигнат децата од предучилишна возраст во разни домени на развојот (моторен, социоемоционален, пристап кон учење, развој на јазикот, описменување и комуникација и когнитивен развој и стекнување општи знаења), а вредностите што треба да ги поседуваат при достигнувањата на стандардите за рано

учење и развој се независност, креативност, иницијативност, одговорност кон себе и кон околината, прифаќање и почитување на различните од себе, толерантно однесување и солидарност, како и почит кон заедницата и државата во целост.

Во рамките на работата на ЦРДР еднаш во месецот се одржуваат родителски средби на теми кои се поврзани со Стандардите за рано учење и развој кои треба да ги достигнат децата на одредена возраст и опфатени се сите родители на децата кои ги посетуваат овие центри.

Препораки

- да се продолжи со спроведување на Програмите што ќе поттикнуваат ексклузивното доење
- поголемо вклучување на родителите на децата со посебни потреби во програмите за ран детски развој

9. ПРИЛОЗИ

Прилог 1

Прашалник за процесот на образование на учениците со посебни образовни потреби

Почитувани,

Пред Вас се наоѓа прашалник преку кој сакаме да добиеме информации за начинот на кој се спроведува инклузивниот процес на образование во Вашето училиште. Овој прашалник е наменет за членовите на стручната служба во училиштето.

При одговарањето на прашањата, Ве молиме да ги земете предвид само учениците со посебни образовни потреби вклучени во редовните паралелки.

Ве молиме, доколку во Вашето училиште функционираат посебни паралелки, тоа да го наведете веднаш како информација под овој параграф и да забележите колкав е бројот на учениците што се опфатени во посебните паралелки.

Во училиштето функционираат посебни паралелки **ДА НЕ**

Доколку одговорот е ДА, Ве молиме наведете

- **Број на посебни паралелки** _____
- **Број на ученици во посебните паралелки** _____

Однапред Ви благодариме на соработката и Ви посакуваме пријатна работа!

1. Колку вкупно ученици има во Вашето училиште?

_____

2. Колкав е бројот на учениците со посебни образовни потреби, коишто се вклучени во редовна настава во Вашето училиште?

Вкупен број на ученици со посебни образовни потреби: _____			
Машки		Одделенска настава	
Женски		Предметна настава	

3. Ве молиме наведете го бројот на учениците со посебни образовни потреби, во согласност со долунаведената поделба:

Ученици со телесна попреченост	
Ученици со интелектуална попреченост	
Ученици со оштетување на видот	
Ученици со оштетување на слухот	
Ученици со аутизам и аутистичен спектар на однесување	
Ученици со тешкотии во учењето	
Ученици со комбинирана попреченост	

Ве молиме, секој ученик да го броите само еднаш. Ако во училиштето има ученици со комбинирана попреченост, заведете ги само во редот/графата -ученици со комбинирана попреченост.

Воедно, Ве молиме и да опишете какви се комбинираните тешкотии односно попречености.

_____
_____
_____
_____

4. За колку од Вашите ученици родителите имаат доставено документација (Наод и мислење) од релевантна институција со кој е потврдена посебната образовна потреба на ученикот?
-

5. Дали во вкупниот број ученици со посебни образовни потреби ги вклучувате и оние за кои немате добиено документација од релевантна институција со која е потврдена посебната образовна потреба на ученикот?
-

6. Кои се најголемите тешкотии со кои се среќавате при работата со ученици со посебни образовни потреби вклучени во Вашето училиште? (може да одберете повеќе опции).

- Реализација на наставните цели и приспособување на наставното градиво кон потребите на ученикот;
- Изработка на индивидуален образовен план;
- Следење и вреднување (оценување) на постигнувањата на учениците;
- Вклучување на учениците со ПОП во активности со останатите ученици;
- Воспоставување комуникација и интеракција со учениците со ПОП;

7. Какви мерки презема Вашето училиште за да го олесни пристапот и вклучувањето на учениците со ПОП? (може да одберете повеќе опции).

- Училиштето има пристапна рампа на влезот од училишната зграда;
- Училиштето има лифт;

- Внатрешниот простор, училниците, тоалетите и дидактичките средства се адаптирани во согласност со потребите на учениците со ПОП;
- Наставниците изработуваат индивидуални образовни планови за учениците со ПОП;
- Училиштето има изградено односи на соработка со релевантни институции и добива поддршка во работата со учениците со ПОП;
- Во училиштето функционира тим за инклузија кој го следи и го поддржува процесот на инклузивно образование;
- Друго _____

8. Каков тип на директна поддршка добивате за да ја унапредите работата со Вашите ученици со посебни образовни потреби?

- Во училиштето има вработен дефектолог;
- Училиштето добива поддршка од мобилен (општински) дефектолог;
- Учениците со ПОП добиваат поддршка од лични асистенти ангажирани од родителите;
- Друго _____

9. Дали во текот на минатата 2012 година Вашите наставници присуствувале на обуки за унапредување на работата со ученици со ПОП?

---

10. Колку наставници присуствувале на овие обуки?

Вкупен број на наставници кои посетиле обуки: _____			
Машки		Одделенска настава	
Женски		Предметна настава	

11. Ве молиме, накратко наведете ги темите на обуките што ги посетиле Вашите наставници, како и спроведувачите на обуките:

Тема:

Организатор/спроведувач

---

12. Ве молиме, накратко опишете ги иницијативите што ги презела досега Вашата општина за подобрување на инклузивното образование на учениците со ПОП?

ПРИЛОГ 2

Прашалник за вклученоста на децата Роми од 3 до 5 години во установите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст

Почитувани,

Пред Вас се наоѓа прашалник преку кој сакаме да добиеме информации за вклученоста на децата Роми во Вашата градинка / Центар за ран детски развој. Овој прашалник е наменет за членовите на стручната служба во Вашата институција, а податоците се однесуваат на бројот и на начинот на вклучување на децата Роми во установите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст.

Добиените информации од ова истражување ќе бидат дел од Извештајот за состојбата со правата на децата во Македонија.

Однапред Ви благодариме на соработката и Ви посакуваме пријатна работа!

1. Колкав е вкупниот број на деца кои се вклучени во Вашата градинка/центар за ран детски развој на возраст од 3 до 5 години?

Вкупен број на деца од 3 до 5 год.	
Машки	
Женски	

2. Колкав е бројот на децата Роми кои се вклучени во Вашата градинка/центар за ран детски развој?

3. Ве молиме наведете го бројот на децата Роми, во согласност со долунаведената поделба:

Вкупен број на деца Роми	
Машки	
Женски	

	Машки	Женски	Вкупно
Деца Роми кои живеат во семејство со еден родител/старател			
Деца Роми кои живеат во семејство со двајца родители/старатели			
Деца Роми чишто семејства се корисници на социјална помош			
Деца Роми чишто семејства имаат постојано место на живеење			
Деца Роми кои живеат во урбана средина			
Деца Роми кои живеат во рурална средина			

4. Колку од децата Роми кои се вклучени во Вашата градинка/ Центар за ран детски развој, континуирано ја посетуваат истата? (Ве молиме наведете број)
-

5. Дали Вашата градинка/ Центар за ран детски развој има посебна програма за работа со деца Роми? Ако е одговорот да, Во молиме наведете за какви програми станува збор.
-
-

На кој јазик децата Роми ја следат програмата во Вашата градинка/центар за ран детски развој?

---

6. Дали има вработени воспитувачи од Ромска етничка припадност во Вашата градинка/Центар за ран детски развој?
-

7. Дали во Вашата градинка/Центар за ран детски развој има програма за работа со родители/старатели на децата кои ја посетуваат Вашата институција?
-
-
-

8. Дали семејствата на децата Роми имаат поддршка од страна на државата и ако има, каква е поддршката/во која форма?
-
-
-
-
-
-
-
-
-

9. Дали има листа на чекање за вклучување на деца во Вашата градинка/центар за ран детски развој?

_____

- Доколку има, Ве молиме наведете каков е етничкиот состав на децата?

_____

- По кој критериум се бираат децата кои ќе бидат вклучени во градинка/центар за детски развој кога ќе се ослободи место?

_____

_____

10. Колку деца Роми се отпишани од Вашата градинка/центар за ран детски развој во 2012 кои биле на возраст од 3 до 5 години?

Вкупен број на деца Роми кои се отпишале во 2012	Машки	Женски

11. Дали имате информација колку од децата Роми што ја завршиле градинката/центар за ран детски развој продолжиле/се запишале во редовно основно училиште во 2012?

Вкупен број на деца Роми кои завршиле во 2012	Машки	Женски

Вкупен број на деца Роми кои се запишале во училиште во 2012	Машки	Женски

12. Според Ваше мислење, од кои причини родителите/старателите не ги запишуваат децата Роми во градинка/центри за ран детски развој или зошто ги отпишуваат веќе запишаните?

ИНФОРМАЦИИ ЗА ОРГАНИЗАЦИИТЕ - ЧЛЕНКИ НА НАЦИОНАЛНАТА КОАЛИЦИЈА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

1. Асоцијација за здравствена едукација и истражување „ХЕРА“ – Скопје

„ХЕРА“ – Асоцијацијата за здравствена едукација и истражување е непрофитна организација формирана со слободно здружување на граѓаните, со цел остварување на основното човеково право на жените, мажите и младите да бидат информирани и да можат слободно да го остваруваат својот избор во однос на сексуалното и репродуктивното здравје, како и застапување за обезбедување на тоа право. Притоа, се става посебен акцент на информирање, застапување, обезбедување услуги или препраќање до услуги за унапредување на сексуалното и репродуктивното здравје, информирање за ХИВ/СИДА, инфекции пренесени преку сексуален и крвен пат, несакана бременост и за избегнување небезбеден абортус. Активностите се наменети за општата популација, со особено внимание кон младите, сиромашните и оние кои немаат пристап до услуги и не ги остваруваат своите права.

Контакт:

ул. „Дебарца“ 56/4, 1000 Скопје, Македонија

Тел/Факс: + 389 2 3290 395

E-mail: hera@hera.org.mk

Web: www.hera.org.mk

2. Женска граѓанска иницијатива „АНТИКО“ – Скопје (Мрежа на 18 локални организации)

Женската граѓанска иницијатива „АНТИКО“ е интернетничка мрежа на 18 граѓански организации кои работат во областа на антидискриминацијата, плурализмот и толеранцијата. Нејзината мисија е промоција на културата на мирот и ненасилството преку

општествено ангажирање на жените од повеќе етнички групи од Р. Македонија. „Антико“ се залага за афирмирање на важноста и безбедноста на секоја индивидуа во сите нејзини димензии: физичка сигурност, социоекономска, почитување на човековото достоинство и право на идентитет и вклученост. Ненасилството, толеранцијата, солидарноста, мултикултурализмот, рамноправноста, одржливиот развој, вмрежувањето, граѓанскиот активизам, социјална правда - се основните вредности врз кој се темели нејзиното 13-годишното активно работење во локалните заедници на Р. Македонија.

Контакт:

ул. „Тале Христов“ Ламела 1 Локал 9

1000 Скопје, Македонија

тел: + 389 (0)2 2 614 641

факс: +389(0)2 2 60 11 12

E-mail: contact@antiko.org.mk

Web: www.antiko.org.mk

3. Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје (коалиција на 17 НВОи)

Коалицијата „Сите за правично судење“ е мрежа на 17 здруженија на граѓани и е формирана во 2003 година. Основна мисија на Коалицијата е: следење и почитување на човековите слободи и права, особено на меѓународните стандарди за правично судење, преку разни форми на дејствување во настојување да се зголеми нивото на нивното имплементирање, да се иницираат институционални и правни реформи, како и да се врати довербата на граѓаните во судството и другите институции на системот.

Контакт:

ул. „Македонија“ 11/2-10, 1000 Скопје

тел/факс: +389 (0) 2 613 9874

E-mail: contact@all4fairtrials.org.mk

Web: www.all4fairtrials.org.mk

www.pravicnosudenje.org.mk

4. „Лајфстарт“ – Битола

НВО „Лајфстарт“ од Битола е организација основана во 1998 година. Од самиот почеток работата е насочена кон проекти што се занимаваат со едукација на родители и деца од предшколска и школска возраст. Во изминатиот период реализирани се следниве проекти: „Растеме и учиме заедно“, „Ран детски развој“, „Вавилон“, „Описменување на возрасните“, „Социјален развој на заедницата“. Евалуацијата покажа дека наведените проекти во значителна мерка помагаат децата од предучилишна возраст да ги добијат соодветните потребни предзнаења како би биле подготвени да тргнат во училиште. Родителите стануваат свесни за сите промени што го следат растот и развојот на децата и се информирани за начините како да се справат со тие промени и како да влијаат позитивно на истите.

Контакт:

ул. „Петар Петровиќ Његош“ бр. 129

П.фах 137, Битола

тел/факс: +389 (0) 47 253 637

E-mail: lifestartmk@yahoo.com

5. Младински образовен форум – Скопје

„Младински образовен форум“ (МОФ) е младинска невладина организација формирана во 1999 година, која работи во полето на

образованието и човековите права. Активностите на организацијата се реализираат во рамките на три програми:

- 1) Неформално образование (во која спаѓаат програмите Дебата, Учиме право и Обуки за млади);
- 2) Истражување, анализа и креирање младински и образовни политики;
- 3) Младински активизам;

Програмите на МОФ се насочени кон промовирање критичко мислење, поттикнување толеранција и почит кон туѓите идеи и ставови, промовирање на правото и демократијата и развој на квалитетно и транспарентно образование.

Контакт:

Ул. Дренак 34-а
1000 Скопје, Македонија
02 31 39 692, 02 31 14 412
info@mof.org.mk,
www.mof.org.mk

6. Здружение за акција против насилството и трговијата со луѓе - Отворена порта Ла Страда Македонија-Скопје

Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена порта“ е регистрирано во 2000 година како независна, критички настроена, неполитичка, невладина и непрофитабилна организација.

„Отворена порта“, членка на Ла Страда - Интернационална европска мрежа за борба против трговија со луѓе е здружение на граѓани, кое ги промовира човековите права и ги застапува интересите и потребите на лицата кои се под ризик или претрпеле насилство и трговија со луѓе преку превенција, социјална поддршка и лобирање на национално и на европско ниво.

НИЕ обезбедуваме заштита, зајакнување на капацитетите и интеграција на тргуваните лица и другите ранливи групи во општеството.

Контакт:

ул. „Сава Ковачевиќ“ бр.1А

П. Фах: 110, 1000 Скопје

тел: +389 2 2700 107

E-mail: lastrada@lastrada.org.mk

Web: www.lastrada.org.mk

7. „Отворете ги прозорците“ – Здружение на граѓани за поддршка и промоција на пристапна информатичка технологија за лица со хендикеп - Скопје

„Отворете ги прозорците“ (ОП) е единствената граѓанска организација во Македонија и во поширокиот регион фокусирана на овозможување пристап на лицата со попреченост до информатичката технологија. Од една страна, организацијата нуди услуги за лица со различен вид на попреченост, вклучувајќи: интелектуална, физичка, комбинирана и сензорна попреченост. Од друга страна, ОП спроведува проекти за промовирање на асистивната информатичка технологија во сите сфери на општественото живеење. Во последните три години организацијата е особено активна на полето на основното образование; во 2010 година за првпат спроведе национално истражување за потребите од асистивна технологија во основните училишта во нашата држава, а во последните три години соработува со 31 основно училиште, во кои обезбедува асистивна технологија, поддршка и обука за наставниците и стручните соработници, преку проектот за е-пристапно образование финансиран од УСАИД.

Контакт:

бул. „Партизански одреди“ 62/2-29

1000 Скопје, Македонија

Тел/факс: +389(0)2 3068 630

E-mail: contact@openthewindows.org

Web: www.openthewindows.org

8. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“ – Скопје

Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“ – Република Македонија е основана на 29 април 1992 година како меѓународна невладина организација за заштита на правата на детето.

Детската амбасада „Меѓаши“ се залага за почитување на детската личност преку заштита на нивните права, застапување на детските интереси и преку збогатување на животот со содржини кои го прават детството сигурно и творечко.

Амбасадата „Меѓаши“ со своите активности придонесе во развивањето и јакнењето на граѓанската свест за детските права. Таа го сруши молкот за детските страдања, особено за физичката, сексуалната и економската злоупотреба на децата, откривајќи во јавноста повеќе случаи на злоупотреби и директно ангажирајќи се за воспоставување поефикасни механизми за заштита на децата.

Контакт:

ул. „Коста Новаковиќ“ 22а, 1000 Скопје

Република Македонија

Тел/факс. +389 2 2465 316

E-mail: info@childrensembassy.org.mk

Web: www.childrensembassy.org.mk

9. Совет за превентива против малолетничката деликвенција (СППМД) – Кавадарци

СППМД е основан во 1996 година, а главните активности се насочени кон борба против сите облици на асоцијално и друго однесување на младите во Кавадарци. Работата на СППМД главно е поделена на два сектора:

- Правниот сектор кој работи на подобрување на положбата на малолетниците во рамките на системот за малолетничка правда, преку промени и подобрувања на малолетничката правда, законодавството, како и соодветната натамошна имплементација;
- Младинскиот сектор, чијашто цел е да се организира слободното време на младите во Кавадарци и околните места, им обезбедува различни можности да се вклучат во разни форми на неформално образование и активности.

Контакт:

Спортска сала „Јасмин“, ул.„Браќа Хаџи Тефови“, 28

Кавадарци, Р Македонија

Тел/Факс: +389 (0) 93 412 947

E-mail: sppmd@mt.net.mk, contact@sppmd.org.mk

web: www.sppmd.org.mk

10. Сојуз на дефектолози на Република Македонија

Сојузот на дефектолозите на Република Македонија е основан во 1953 година како невладино, стручно – професионално и хуманитарно здружение на граѓани, формирано со цел унапредување на специјалната едукација и рехабилитација, унапредување на квалитетот на образованието, социјалната и здравствената заштита и подобрување на пристапот до услугите за лицата со попреченост.

Мисијата на Сојузот на дефектолози е создавање услови за еднакви можности во општественото вклучување на сите индивидуи преку градење општествени капацитети, развој и унапредување на дефектолошката теорија и пракса.

Контакт:

ул.11 Октомври 42А ДХО „Даре Џамбаз“, Скопје, Македонија

Телефон:+389 2 3166 131 локал 23

E-mail: sojuz_defektoloji@yahoo.com

Web: www.sojuznadefektoloji.org

11. Здружение ХОПС - Опции за здрав живот Скопје

ХОПС - Опции за здрав живот Скопје е невладина, непрофитна и непартиска организација, која почна со работа како прв проект во Република Македонија за размена на опрема за инјектирање во 1997 година. Оттогаш има развиено програми за: намалување на штетите од употреба на дрога, превенција од ХИВ/СИДА и други сексуално и по крвен пат преносливи болести, социјална реинтеграција и ресоцијализација на ранливи и маргинализирани заедници во Република Македонија. Своите активности ХОПС ги имплементира преку три програми и тоа: Сервиси за корисници на дроги и сексуални работници, ЦЕДИ - Центар за едукација, документирање и информирање и Програма за застапување.

Визија на ХОПС: Општество во кое на сите луѓе подеднакво им се почитуваат човековите права и слободи и уживаат социјална, здравствена и економска благосостојба.

Мисија на ХОПС: Промоција, почитување и заштита на човековите права и слободи заради унапредување на здравјето и социоекономскиот статус на сите луѓе, а особено на корисниците на дроги, сексуалните работници и други маргинализирани заедници, базирано на принципите за намалување на штети, преку еднаков пристап до сервиси и услуги, зајакнување на заедницата, подигнување на капацитети, истражувања, анализи и застапување.

Контакт:

ул. „Христо Смирненски,, бр.48/1-6, Скопје, Р Македонија

Тел.: 02/3 246 205 Факс: 02/3 246 210

E-mail: hops@hops.org.mk

Web: www.hops.org.mk

12. Хуманитарно здружение „Мајка“ – Куманово

Хуманитарното здружение „Мајка“ од Куманово функционира од 1992 година, формирано како реакција на потребата да се помогне во времето на распаѓањето на некогашна Југославија. Х.З. „Мајка“ организира бројни хуманитарни акции за бегалците од војните во Босна и Херцеговина, во Косово и за време на кризата во Македонија. За раселените лица во регионите на Куманово, Крива Паланка и околината се организирале акции за дистрибуирање храна, лекови и други основни работи, а дел од активностите биле: организација за сместување на семејствата во домови, реконструкција на оштетените куќи, ресоцијализација на децата и жените, а по конфликтот во 2001 година, и организација на психосоцијални работилници за жените.

Денеска визија на организацијата е: жените, децата и младите - еднакви учесници во креирањето на општеството. Мисија: Градење култура на лично учество во афирмација и остварување права и слободи на жените, децата и на младите во Р. Македонија преку нивна едукација и директна поддршка. Вредности на организацијата: еднакви можности, знаење и лично учество. Проблеми на кои работи организацијата: Кршење на човековите права – правата на децата и на жените (информација и едукација), родова нееднаквост и мир во регионот.

За своето досегашно работење и придонес во заедницата два пати има добиено Ноемвриска награда – 1995 и 2010г. (награда за локално достигнување што ја доделуваат општината и градоначалникот).

Контакт:

ул. „Горче Петров“ бр.33, Куманово

тел. +389 (0) 031 614 139

факс +389 (0) 31 411 088

E-mail: vavku@freemail.com.mk

13. Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите во Македонија „Месечина“ – Гостивар

Хуманитарното и добротворно здружение на Ромите „Месечина“ Гостивар е граѓанско здружение кое е формирано и дава придонес во социјалната интеграција, ефективното учество и еднаквото учество во демократските права и потенцијали наменети за ромската заедница на национално и локално ниво преку јакнење на капацитетот, директната поддршка и застапувањето на Ромите.

„Месечина“ својата работа ја заснова на 4 сектори и тоа:

- Образование;
- Социоекономска интеграција и дополнителна едукација на маргинализираните групи;
- Човекови права и меѓуетнички односи, толеранција и дијалог;
- Информирање, координирање и развој на јавната свест и политика.

Контакт:

ул. „Браќа Ѓиноски“ бр. 61

1230 Гостивар, Република Македонија

тел: +389 (0) 42 22 22 71

тел/факс: +389 (0) 42 22 22 72

E-mail: mesecina@mt.net.mk

14. Центар за граѓанска иницијатива – Прилеп

Центарот за граѓанска иницијатива (ЦГИ) во соработка со невладини, владини организации и со бизнис-секторот ги мотивира граѓаните да дејствуваат во изградба на граѓанското општество во РМ и пошироко. Крајната цел на ЦГИ е сите граѓани да имаат еднакви човекови права, да бидат вклучени во процесите на одлучување и да имаат еднаков пристап во образованието. ЦГИ организира разни активности и проекти за да ги постигне овие цели зголемувајќи го учеството на македонските граѓани во процесот на градење подобро и поотворено демократско општество.

Контакт:

ул. „Димо Наредникот“ бб (зграда Ерик)

7500 Прилеп, Република Македонија

тел: +389 (0) 48 400 480

факс: +389 (0) 48 425 125

E-mail: ccimk@cgimk.org.mk

Web: www.cgimk.org.mk

15. Центар за човекови права „АМОС“ - Битола

Центарот за човекови права „АМОС“ - Битола е здружение на граѓани, регистрирано на 6.4.2001 год. чијашто цел е унапредување на човековите права, женските човекови права, а пред сè, на детските права. Таа е независна, непрофитна, неполитичка и невладина организација, која во својата работа е целосно самостојна.

Центарот за човекови права „АМОС“ - Битола посветува сериозно внимание на:

- Промовирање, имплементирање, застапување и образование за човековите права, женските човекови права, а пред сè, детските права.

- Мониторирање и следење на имплементацијата на Универзалната декларација за човековите права на Обединетите нации, Европската декларација за човекови права, Конвенцијата за правата на детето на Обединетите нации и многубројните повелби и препораки од овие области.
- Придонес кон градење и развивање демократско, граѓанско општество
- Превенција од сите видови на злоупотреба, првенствено врз децата и младите.
- Залагање за одржување и градење на мирот, разбирањето, толеранцијата, недискриминацијата и дијалогот
- Соработка, партнерство и вмрежување со други невладини организации, институции и поединци во земјава и во странство
- Организирање и реализирање тренинзи, семинари, работилници, студиски сесии, обуки, натпревари, презентации и изложби.
- Продукција и публикување на пишувани, аудио и визуелни материјали, достапни за пошироката јавност
- Изведување обуки за образованието за човекови права, демократско граѓанство и превенција од насилство и злоупотреба кај децата и младите.

Контакт:

ул. „Скоевска“ бр. 114, 7000 Битола, Република Македонија

Тел/Факс +389 47 252 307

E-mail: amos@amos.org.mk

Web: www.amos.org.mk

